

**CONSTANTE ȘI MODIFICĂRI ÎN STRUCTURA CAUZEI
SPECIALE DE NEPEDEPSIRE ÎNTEMEIATĂ PE RELAȚIILE DE
CĂSĂTORIE ORI DE RUDENIE ALE INFRACTORULUI, ÎN
CAZUL INCRIMINĂRII NEDENUNȚĂRII UNOR INFRAȚIUNI
CONTRA SIGURANȚEI STATULUI / SECURITĂȚII NAȚIONALE,
ÎN LUMINA TRANZIȚIEI LEGISLATIVE DE LA CODUL PENAL
DIN 1968 LA NOUL COD PENAL DIN 2009**

[partea a III-a: o analiză a formelor și efectelor erorii de drept]*

MIHAI DUNEA **

Rezumat:

Prezentul articol constituie a treia parte a studiului referitor la impunitatea decurgând din calitatea de soț ori rudă apropiată, respectiv din aceea de membru de familie a infractorului care nu denunță o infracțiune contra siguranței statului, în raport de infractorul care a comis respectiva infracțiune contra siguranței statului, aspect cercetat comparativ în Codul penal român de la 1968 și în noul Cod penal român, din 2009. Primele părți ale acestui articol au fost publicate în numerele precedente al revistei.

* **Nota autorului:** Prezentul articol reprezintă o continuare a articolelor publicate în numerele precedente ale revistei (nr. 1/2012, sub titlul: *Constante și modificări în structura cauzei speciale de nepedepsire întemeiată pe relațiile de căsătorie ori de rudenie ale infractorului, în cazul incriminării nedenuțării unor infracțiuni contra siguranței statului / securității naționale, în lumina tranziției legislative de la Codul penal din 1968 la noul Cod penal din 2009 [partea I: o analiză generală]*; respectiv nr. 2/2012, sub titlul: *Constante și modificări în structura cauzei speciale de nepedepsire întemeiată pe relațiile de căsătorie ori de rudenie ale infractorului, în cazul incriminării nedenuțării unor infracțiuni contra siguranței statului / securității naționale, în lumina tranziției legislative de la Codul penal din 1968 la noul Cod penal din 2009 [partea a II-a: o analiză a formelor și efectelor erorii de fapt]*. Pentru menținerea coerenței expunerii, numerotarea problemelor abordate în această parte a articolului nu este reluată de la început, ci continuă numerotarea din părțile I și II ale articolului. Avertizăm cititorul că pe parcursul prezentului articol vor exista referiri la aspecte tratate în primele părți, care se vor efectua prin indicarea numerotării corespunzătoare locului în care a fost abordată problema la care se efectuează referirea, din partea în cauză. Pentru o perspectivă de ansamblu asupra problematicii abordate în studiul de față, recomandăm parcurgerea acestuia în continuarea consultării primelor două părți!

** Asist. univ. dr. în cadrul Facultății de Drept a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași.

În cadrul de față, autorul a urmărit să surprindă efectele juridice produse de eroarea de drept asupra calității care determină impunitatea în cazul analizat. Au fost luate în vedere atât ipotezele de eroare obișnuită, în sens firesc, cât și acelea de eroare în sens invers, fiind inventariate și argumentate soluțiile cele mai adecvate ale situațiilor astfel conturate.

Cuvinte cheie: *impunitate; nedenunțare; infracțiuni contra siguranței statului; Cod penal român din 1968; nou Cod penal român din 2009; eroare de drept asupra calității.*

Abstract:

This article is the third part of the study on impunity arising – in romanian criminal law – from the quality of spouse or close relative (de lege lata), or from the quality of family member (de lege ferenda), between the offender who does not denounce a crime against state security and the perpetrator of that particular crime, study conducted in a comparative manner with regard on the Romanian Penal Code of 1968 and the new Romanian Penal Code of 2009. The first two parts of this article were published in the previous issues of the journal.

In the present part, the author has sought to capture the legal effects caused by the error of law (error juris) in regard with the personal quality which determines the impunity for the crime subjected to the analysis. As a result, there were taken into account both normal hypotheses of error (error in the natural and normal sense of the term) and “reverse error” (error in a reversed sense), being taken into regard and argued the most appropriate solutions to the delineated situations.

Key words: *impunity; lack of denunciation; crimes against state security; Romanian Penal Code of 1968; new Romanian Penal Code of 2009; law error (error juris) on personal quality.*

[12.] (12.1.) Nu putem încheia studiul început în nr. 1/2012 al Analelor Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, seria Științe Juridice, continuat apoi în nr. 2/2012 al aceleiași publicații, fără a ne îndrepta atenția și asupra potențialelor implicații pe care le-ar putea prezenta fenomenul erorii de drept asupra reținerii incidentei cauzei speciale de nepedepsire întemeiată pe calitatea de soț sau rudă apropiată (în C. pen. din 1968), respectiv pe calitatea de membru de familie (în C. pen. din 2009), existentă între nedenunțatorul unei infracțiuni contra siguranței statului (C. pen. 1968) / securității naționale (C. pen. 2009) și subiectul activ al acesteia din urmă. Bineînțeles că abordarea acestei probleme va fi efectuată în conformitate cu o tradițională clasificare a erorii de drept, în eroare de drept

penal și eroare de drept extrapenal¹, cu atât mai mult cu cât în sistemul juridico-penal român corespunzător Codului penal de la 1968 această clasificare este uzual efectuată, fiind general admisă ca sursă a unor efecte juridice distincte.

(12.2.) Astfel, plecând de la reglementarea cuprinsă în art. 51 alin. 4 din C. pen. de la 1968, anume: „necunoașterea sau cunoașterea greșită a legii penale nu înlătură caracterul penal al faptei”, s-a admis în doctrină și practica judiciară o interpretare *per a contrario* a dispoziției, în care s-a accentuat asupra expresiei „lege penală”. Drept urmare, este general admis faptul că o eroare de drept, însă nu penal, ci de un alt specific – așadar o *eroare de drept extrapenal* – nu trebuie să se supună, din punct de vedere al efectelor produse în sfera dreptului penal, interdicției legale (de strictă interpretare) cuprinsă în norma enunțată, astfel încât o asemenea eroare va fi aptă să înlăture caracterul penal al faptei, asemănându-se din acest punct de vedere – al efectelor – cu o eroare de fapt în materie penală. Se admite, ca atare, că în materia dreptului penal fenomenul erorii de drept cunoaște un regim juridic scindat, după cum aceasta se prezintă sub forma unei necunoașteri sau a unei cunoașteri greșite a unei dispoziții aparținând dreptului penal, ori a unei prevederi cuprinsă într-o altă ramură de drept, ceea ce determină un interes crescut al clasificării astfel conturate.²

¹ Apreciem că analiza aspectelor privind eroare de drept extrapenal și efectele sale în materia studiată își găsesc locul într-un cadru mai general referitor la eroarea de drept și nu la aceea de fapt, deși cu aceasta din urmă este, în general, asemănată eroarea asupra unei norme extrapenale, din perspectiva efectelor produse în materia dreptului penal. În sensul acesta putem invoca inclusiv unele luări de poziție din literatura de specialitate: „Împrejurarea că în doctrina penală eroarea asupra normei extrapenale este considerată ca având rolul, valoarea sau semnificația unei erori de fapt ori este asimilată cu eroarea de fapt, producând aceleași efecte sau este considerată echivalentă cu eroarea de fapt nu schimbă caracterul de eroare de drept al erorii asupra normei extrapenale. Atât eroarea asupra normei penale, cât și eroarea asupra normei extrapenale poartă asupra unei reguli juridice, iar nu asupra unei stări, situații sau împrejurări din realitatea de fapt (...)” – Adina Vlășceanu, *Eroarea asupra normei juridice*, Ed. Hamangiu, București, 2006, p. 6.

² În literatura de specialitate s-a arătat faptul că această situație nu este specifică oricărui sistem național de drept, deoarece există state a căror legislație penală se caracterizează printr-o lipsă de relevanță a formei sub care se prezintă fenomenul erorii de drept (erorii asupra normei, erorii asupra interdicției) în cadrul dreptului penal - George Antoniu, *Vinovăția penală*, Editura Academiei Române, București, 1995, p.328 [cu referire la sistemul de drept italian]; Idem, *Eroarea de drept penal*, în *Revista de Drept Penal*, nr. 2/1994, p. 18; A. Vlășceanu, *op. cit.*, p. 68 [cu referire la legislația franceză]. Oarecum în același sens se

(12.3.) Dat fiind faptul că, în principiu, conform reglementării legii penale generale române din 1968, eroarea de drept extrapenal este recunoscută a produce în materie penală efecte juridice similare celor produse de o eroare de fapt³ propriu-zisă (aspect prevăzut expres în noul Cod penal⁴, din 2009), reiese că toate aprecierile, argumentele și concluziile anterior formulate⁵ în legătură cu influența și efectele erorii de fapt a nedenunțatorului asupra calității de prezența căreia legea condiționează incidența cauzei speciale de impunitate pe care o analizăm în prezentul cadru, urmează a fi valabile – *mutatis mutandis* – și cu privire la eroarea (corespunzătoare) de drept extrapenal a acestuia. Astfel, în materia cercetată, o reprezentare greșită a realității provenind dintr-o eroare de drept extrapenal s-ar putea prezenta sub forma unei greșite cunoașteri a prevederilor din legea civilă referitoare la determinarea gradelor de rudenie, ori la criteriile potrivit cărora se efectuează, în legea civilă, încadrarea anumitor persoane în

pronunță și: Florin Streteanu; *Tratat de drept penal. Partea generală. Vol. I*, Ed. C.H. Beck, București, 2008, p. 568.

³ G. Antoniu, *op. cit.* - *Vinovăția penală*, p. 318, 327; Idem, *op. cit.* - *Eroarea de drept penal*, R.D.P. nr. 2/1994), p. 13; Idem, *Eroarea de fapt*, în *Revista de Drept Penal*, nr. 1/1995, p. 23; Vintilă Dongoroz, în: Vintilă Dongoroz (coordonator), Iosif Fodor, Siegfried Kahane, Ion Oancea, Nicoleta Iliescu, Constantin Bulai, Rodica Stănoiu, Victor Roșca, *Explicații teoretice ale Codului penal român. Partea generală, vol. I*, ediția a II-a, Ed. Academiei române, Ed. All Beck, București, 2003, p. 377; Gheorghe Dărăngă, în: Teodor Vasiliu (coordonator), George Antoniu, Ștefan Daneș, Gheorghe Dărăngă, Dumitru Lucinescu, Vasile Papadopol, Doru Pavel, Dumitru Popescu, Virgil Rămureanu, *Codul penal comentat și adnotat. Partea generală*, Ed. Științifică, București, 1972, p. 379; Maria Zolyneak, în: Maria Zolyneak, Maria Ioana Michinici, *Drept penal. Partea generală*, Editura Fundației „Chemarea”, Iași, 1999, p. 302; Costică Bulai, Bogdan Nicolae Bulai, *Manual de drept penal. Partea generală*, Ed. Universul Juridic, București, p. 2007, p. 280; Constantin Mitrache, în: Constantin Mitrache, Cristian Mitrache, *Drept penal român. Partea generală*, ediția a VIII-a revizuită și adăugită, Ed. Universul Juridic, București, 2010, p.170; Viorel Pașca, în: Matei Basarab (coordonator), Viorel Pașca, Gheorghita Mateuț, Constantin Butiuc, *Codul penal comentat. Vol. I. Partea generală*, Ed. Hamangiu, București, 2007, p. 313.

⁴ Potrivit alin. 4 al art. 30 din Legea nr. 286/2009, „prevederile alin. 1-3 [similare, în liniile esențiale ale conținutului exprimat, cu prevederile alin. 1-3 din art. 51 C. pen. din 1968 – p.n., M.D.] se aplică în mod corespunzător și în cazul necunoașterii unei dispoziții legale extrapenale”.

⁵ În acest sens, a se vedea partea a II-a a articolului, publicată în *Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași*, seria *Științe Juridice*, nr. 2/2012 (lucrarea poate fi consultată și în format electronic, la adresa:

http://laws.uaic.ro/docs/pdf/articole/2012/volII/07_Mihai_Dunea_art_part_II.pdf).

categoriile indicate ca generând impunitatea (spre exemplu, nedenunțatorul nu crede că un copil născut dintr-o relație de adulter a unuia dintre părinții săi, sau dintr-o relație a acestora anterioară căsătoriei din care a rezultat el însuși, ori un copil dintr-o căsătorie anterioară sau ulterioară a unuia dintre părinții săi, în raport de căsătoria în cadrul căruia s-a născut chiar el etc., întrunește, potrivit legii civile, condițiile pentru a fi considerat fratele său, așadar rudă colaterală de gradul al II-lea, apreciat de legea penală drept „rudă apropiată”, noțiune de care este legată nepedepsirea în ipoteza pe care o avem în vedere aici, dar, cu toate acestea, nu denunță infracțiunea contra statului comisă de o asemenea persoană, deși a luat la cunoștință de săvârșirea faptei respective). Nu este improbabilă nici împrejurarea în care agentul ar aprecia eronat că nu mai este, la momentul comiterii faptei, soț al persoanei avute în vedere pentru dobândirea impunității, ca efect al greșitei aprecieri a datei desfacerii căsătoriei (spre exemplu, a fost pronunțată hotărârea de divorț, dar aceasta nu era definitivă la data în considerarea căreia sunt apreciate efectele juridice care ne interesează).

(12.4.) În mod similar, apreciem că există numeroase ipostaze concrete care să evedențieze o eroare inversă asupra calității generatoare a nepedepsirii, datorată greșitei cunoașteri a existenței sau conținutului (sferei de cuprindere și de aplicare) a unei norme extrapenale. Putem imagina, de pildă, situația celui care se consideră prin efectul trecerii timpului și a comuniunii de trai, fiu sau frate al unei alte persoane, în condițiile în care, în lipsa oricărei legături biologice de rudenie (sau, eventual, în prezența unei asemenea legături situată în afara limitelor noțiunii de „rudă apropiată”, în sensul penal al termenului), a fost crescută în fapt (fără formalități de adopție) de către respectiva persoană / de părinții acesteia. Sau, putem considera aici situația persoanei care, dintr-o necunoaștere exactă a legii civile, continuă a se considera soț al alteia, în pofida pronunțării unei hotărâri de divorț definitivă sub aspectul relațiilor de căsătorie (respectiva hotărâre este definitivă în privința capătului de cerere referitor la desfacerea căsătoriei), în condițiile în care procedurile judiciare ce îi implică pe cei doi foști soți nu s-au finalizat complet sub alte aspecte legate de fosta lor căsătorie (există și alte capete de cerere, accesorii – privind, de exemplu, numele ce urmează a fi purtat de foștii soți după desfacerea căsătoriei,

încredințarea minorilor⁶ ce au rezultat din respectiva căsătorie, partajul bunurilor comune dobândite în timpul fostei căsătorii etc. – asupra cărora hotărârea pronunțată nu a dobândit caracter definitiv la momentul nederunțării).

(12.5.) În toate situațiile în care s-ar reține astfel de cazuri de eroare asupra calității de care legea condiționează impunitatea, fondate pe o eroare de drept extrapenal, vom reține soluțiile corespunzătoare indicate în cadrul analizei privind eroarea de fapt.

Astfel, în ipotezele de *eroare obișnuită* (de drept extrapenal), în materia cercetată, considerăm *incidentă cauza specială de nepedepsire*, atrasă de verificarea obiectivă a calității legal solicitate, cu desconsiderarea faptului că existența acelei calități nu a fost corect reflectată în conștiința agentului la data comiterii infracțiunii; soluția este afirmată indiferent de legislația de referință pentru infracțiunea avută în vedere: Codul penal de la 1968, ori acela din 2009.

În ipotezele de *eroare inversă* (de drept extrapenal), în cazul infracțiunii avute de noi în vedere (și al altor infracțiuni similare: omisive și având atașată o astfel de cauză de nepedepsire) apreciem, de asemenea, prin raportare la noul Cod penal (din 2009), a fi *aplicabilă impunitatea, fără excepții*, prin ignorarea neîntrunirii în realitatea obiectivă a condițiilor legale de acordare a acesteia, în considerarea reprezentării subiective (chiar incorecte) a agentului și a specificului motivațional, decizional, pe care este de presupus (în mod rezonabil) că l-a produs această eroare în psihicul acestuia, cu efect declanșator / amplificator al hotărârii de comitere a conduitei incriminate (practic, în această situație, concordanța la nivel psihic dintre mecanismul decizional care se presupune că l-a animat pe agent și considerentele – valorificante ale unor factori de natură subiectivă – care l-au determinat pe legiuitor să acorde impunitatea, compensează lipsa obiectivă a calităților de întrunirea cărora legea a legat prezumția subiectivă a existenței afectelor în considerarea cărora s-a admis nepedepsirea). În contextul noului Cod penal, pentru rațiuni dezvoltate anterior (în raport de ipoteza erorii inverse de fapt asupra calității determinante a impunității nederunțătorului

⁶ Sau, potrivit terminologiei utilizate de legiuitorul noului Cod civil (Legea nr. 287/2009, publicată în M. Of. nr. 511 din 24 iulie 2009 și republicată în M. Of. nr. 505 din 15 iulie 2011, în temeiul art. 218 din legea nr. 71/2011 pentru punerea în aplicare a noului Cod civil), exercitarea autorității părintești asupra minorilor rezultați din căsătorie (art. 397, 398 și 399) și stabilirea locuinței acestora (art. 400).

unei infracțiuni contra securității naționale⁷), va fi indiferent caracterul culpabil sau neculpabil al acestei erori, precum și raportarea acestui criteriu la specificul laturii subiective a infracțiunii (chiar și o eroare culpabilă, existentă în ipoteza săvârșirii din culpă a faptei, va permite acestei cauze de nepedepsire putative să producă efecte juridice identice celor care ar fi fost determinate de existența obiectiv reținută a respectivei cauze de nepedepsire).

(12.6.) Prin raportare la stadiul de reglementare corespunzător activității *Codului penal din 1968*, considerăm, însă, că această din urmă soluție (referitoare la admiterea producerii de efecte de impunitate bazate pe o eroare inversă de drept extrapenal, generatoare a unei cauze de nepedepsire putative) nu se mai menține, *fără rezerve*, decât prin raportare la *fapte incriminate doar ca infracțiuni intenționate (sau praeterintenționate)*, ceea ce nu este cazul (în această legislație) în privința nedenunțării unor infracțiuni contra siguranței statului. În privința unor *fapte incriminate (și) ca infracțiuni din culpă* (așa cum este infracțiunea prevăzută în art. 170 alin. 1 C. pen. de la 1968), impunitatea atrasă de o cauză de nepedepsire putativă, generată de o *eroare inversă* asupra calității determinante a impunității, eroare purtând asupra unei *norme de drept extrapenal*, va fi admisă *numai în măsura în care nu va fi o eroare culpabilă, ci una invincibilă*. În caz contrar, realitatea va prevala, reprezentarea greșită imputabilă a infractorului neputându-i atrage nepedepsirea în contra realității faptice și legale obiective, putând – eventual – să i se valorifice ca circumstanță atenuantă judiciară, ori ca simplu element cu valență atenuantă în cadrul procesului de individualizare judiciară a pedepsei!⁸

⁷ A se vedea analiza întreprinsă anterior (partea a II-a a articolului), la punctul 11.9.

⁸ Pentru o opinie din doctrină care exprimă o idee similară (în materia atenuantelor, pe care, după cum am mai indicat deja, o putem admite – cel puțin într-o anumită măsură, în problema de față – ca fiind extensibilă și asupra cauzelor de nepedepsire), dar fără a se opera, în raport de reglementarea *Codului penal de la 1968*, distincțiile de soluție propuse de noi, în considerarea caracterului culpabil sau nu al erorii, în relație cu specificul laturii subiective a infracțiunii (admiterea sau excluderea culpei), a se vedea: A. Vlășceanu, *op. cit.*, p. 143-145. Autoarea arată: „Eroarea asupra normei extrapenale nu se asimilează sub aspectul efectelor cu eroarea de fapt numai atunci când este principală, adică atunci când privește o normă de drept extrapenal de a cărei cunoaștere depinde caracterul penal al faptei, ci și când este secundară și, deci, privește conținutul normei extrapenale la care face referire o variantă agravată a infracțiunii sau care întregeste un element normativ din conținutul acesteia. (...) Norma extrapenală poate completa și o variantă atenuată a infracțiunii sau poate întregi un element

[13.] (13.1.) În ceea ce privește *incidența unei eventuale erori de drept penal în materia supusă analizei*, urmează a distinge, de asemenea, între o *eroare obișnuită și una în sens invers*. În primul caz, admitem să aducem problema în sfera studiului⁹, cu toate că în lumina legislației penale

normativ din conținutul acesteia. Dacă făptuitorul, din cauza erorii asupra conținutului unei asemenea norme extrapenale, crede că a acționat în condițiile unei variante atenuate a infracțiunii, va răspunde în raport cu varianta atenuată aflată în reprezentarea sa. De exemplu, atunci când existența variantei atenuate a infracțiunii depinde de calitatea subiectului activ sau pasiv, care nu poate fi concepută decât prin referire la o normă extrapenală, dacă, dintr-o eroare asupra conținutului acestei norme extrapenale, făptuitorul crede că are calitatea care determină incidența variantei atenuate ori că a săvârșit fapta împotriva [sau asupra, în legătură cu – p.n., M.D.] unei persoane având calitatea care determină incidența unei asemenea variante, va răspunde pentru varianta atenuată a infracțiunii, aflată în reprezentarea sa. Soluția ar urma să fie admisă și în raport cu legea penală română, deoarece, dacă făptuitorul răspunde pentru fapta aflată în reprezentarea sa atunci când eroarea poartă asupra circumstanțelor agravante (făptuitorul crede, eronat, că nu a săvârșit fapta în condițiile variantei agravate, ci în condițiile formei de bază a infracțiunii), va răspunde pentru fapta aflată în reprezentarea sa și atunci când eroarea poartă asupra circumstanțelor atenuante (făptuitorul crede, eronat, că a săvârșit fapta în condițiile variantei atenuate, iar nu în condițiile formei de bază a infracțiunii)”.

⁹ Pentru o poziție de excludere a analizei posibilelor efecte produse de eroarea de drept penal asupra unor instituții ale dreptului penal, altele decât acelea de care se leagă însuși caracterul penal al faptei (în speță, era vorba despre efectele erorii în cazul circumstanțelor atenuante legale), cu o motivare, în acest sens, legată de interpretarea uzuală a implicațiilor dispoziției din art. 51 alin. 4 C. pen. de la 1968, a se vedea, de pildă: Daniel Nițu, *Efectele erorii de fapt în cazul circumstanțelor atenuante legale*, în revista *Caiete de Drept Penal*, nr. 1/2006, p. 65.

De asemenea, mult mai explicit formulată (dar pe o fundamentare pe care o considerăm criticabilă, după cum vom arăta în continuare), s-a exprimat în doctrină opinia conform căreia: „Regulile referitoare la eroarea de drept penal nu se aplică, însă, în cazul erorii asupra unei cauze de nepedepsire. Spre deosebire de eroarea asupra normei de incriminare sau asupra cauzei justificative, în cazul erorii asupra unei cauze de nepedepsire, persoana are conștiința că acționează în mod ilegal, dar crede că beneficiază de o cauză de nepedepsire pe care legea penală nu o prevede sau că o cauză de nepedepsire prevăzută de legea penală operează în limite mai extinse. [Trebuie să specificăm, reluând o idee anterior dezvoltată (în cuprinsul expunerii de la punctul 9), că din punctul nostru de vedere – după cum se va reafirma, de altfel, la un moment ulterior al analizei (pe cuprinsul expunerii de la punctul 14) – în această ipoteză este vorba de o eroare inversă de drept penal asupra cauzei de impunitate, iar nu de o eroare în sens normal – p.n., M.D.] În acest caz, neexistând în momentul săvârșirii faptei o eroare asupra caracterului ilegal al acesteia, nu va fi înlăturată vinovăția.” – A. Vlășceanu, *op. cit.*, p. 62. Credem că problema, în forma indicată, este greșit pusă, pentru următoarele motive: desigur că eroarea [inversă, credem noi] de drept, asupra existenței unei cauze de nepedepsire obiectiv inexistente sau ne-incidente în speță (adică acționarea agentului în

autohtone aflate sub semnul codificării de la 1968, majoritatea doctrinei exclude admiterea producerii oricăror efecte determinate de necunoașterea sau cunoașterea greșită a unei norme penale¹⁰. Soluția este întemeiată pe existența prevederii cuprinse în art. 51 alin. 4 C. pen. (din 1968).

(13.2.) Apreciem că există un interes – deopotrivă teoretic, cât și practic – în *abordarea problemei potențialelor efecte pe care le-ar putea produce eroarea de drept penal asupra dispozițiilor cu rol de cauze de*

condițiilor unei cauze de impunitate putative), nu ar putea nicidecum să conducă la producerea unui efect juridic constând în înlăturarea vinovăției! Acest lucru este absurd, din moment ce logica împiedică a se admite că fenomenul erorii asupra existenței sau incidenței unei norme juridice (prevederi legale) având un conținut (ipotetic, în reprezentarea eronată a agentului) care să implice producerea de efecte favorabile pentru individ, ar putea vreodată să determine existența unor efecte juridice reale mai largi decât acelea care s-ar produce în ipoteza verificării existenței și incidenței propriu-zise, reale, concrete, efective, a instituției de drept respective (conținute de norma juridică, de prevederea legală cu existență sau incidență imaginară, dacă acestea chiar ar exista și ar fi incidente). În cel mai bun caz, eroarea valorificată în favoarea agentului îi va aduce acestuia beneficii inferioare sau cel mult egale celor produse de instituțiile de drept greșit reprezentate ca existente ori incidente, în ipoteza în care aceste reprezentări ar fi fost adevărate și acele norme s-ar fi aplicat propriu-zis, în mod firesc. Prin eroare nu s-ar putea în nicio împrejurare obține beneficii mai mari decât acelea care ar fi existat dacă reprezentările greșite ale agentului s-ar fi dovedit, de fapt, a fi corecte! Ca atare, în opinia citată, termenii comparației: *cauză* (eroare [inversă] asupra existenței / incidenței normei de nepedepsire) – *efect* (înlăturarea vinovăției, așadar excluderea caracterului penal al faptei, înlăturarea infracțiunii), sunt incorect selectați, fiind incompatibili, situați pe planuri de referință distincte, inclusiv la nivelul ireductibil al raportării la instituțiile fundamentale ale dreptului penal, căci primul ține de pedeapsă, iar al doilea de infracțiune. În mod corect, problema trebuia pusă în următorii termeni: eroarea [inversă] de drept penal, asupra existenței / incidenței normei de nepedepsire (care, desigur, nici nu s-ar putea ridica problema să afecteze vinovăția, așadar nici existența caracterului penal al faptei, care trebuie în prealabil fixată drept infracțiune pentru a ajunge măcar la discuția asupra erorii privind caracterul pedepsibil sau nu al acesteia), va avea aptitudinea de a produce efecte juridice (bineînțeleș, în propriul plan de referință, anume efecte dintre acelea pe care le-ar putea produce constatarea existenței obiective, în speță, a cauzei de nepedepsire, dacă aceasta ar fi reală), constând în dobândirea impunității de către infractor, ori nu? Astfel abordată chestiunea potențialelor efecte juridice ale unei erori [inverse] de drept penal, în legătură cu o cauză de impunitate (altfel, spus, chestiunea unei cauze de nepedepsire putative) – în forma pe care urmează a o analiza mai încolo (punctul 14) – se va ajunge la concluzia că fenomenul erorii de drept (inclusiv de drept penal) merită a fi cercetat și în alte domenii decât acela al implicațiilor produse asupra existenței caracterului penal al faptei.

¹⁰ Pentru evidențiere în acest sens, a se vedea, de pildă: G. Antoniu, *op. cit.*, p. 329 ș.u. (în lucrarea monografică asupra vinovăției penale), respectiv p. 15 ș.u. (în articolul din R.D.P. nr. 2/1994).

nepedepsire (ori de reducere a pedepsei), prin prisma afirmației potrivit căreia interpretarea obișnuită care se dă art. 51 alin. 4 C. pen. din 1968 este, în mod nejustificat, una extensivă! Avem în vedere, în acest sens, în primul rând, caracterul de normă penală generală prohibitivă a dispoziției indicate, care produce un efect restrictiv asupra sferei cauzelor de excludere a infracțiunii, așadar consecințe în defavoarea acelor destinatari ai legii penale care au exteriorizat conduite tipizate într-o normă de incriminare determinată. O asemenea dispoziție (din ce în ce mai des și mai aspru criticată¹¹ pentru afirmarea obligatorie și inflexibilă, lipsită de nuanțe, a principiului *nemo censetur ignorare legem* în sfera unui drept penal modern tot mai puțin compatibil cu realitățile sociale care au justificat apariția și afirmarea acestui principiu, prin care se oferă forță juridică obligatorie unei prezumții – absolute – de cunoaștere a tuturor dispozițiilor legii penale de către toți destinatarii acesteia, prezumție descrisă ca fiind puternic ruptă de realitate și de dimensiunea propriu-zisă a ceea ce este omenește posibil și realizabil, în limite rezonabile, mai ales în raport de destinatarii obișnuiți, lipsiți de pregătire juridică, ori de cei provenind dintr-un alt spațiu normativ), trebuie, fără nicio urmă de dubiu, să fie apreciată drept una de strictă interpretare¹². Soluția în acest sens o atingem inclusiv luând în considerare sediul materiei: partea generală a Codului penal de la 1968, Titlul al II-lea („Infracțiunea”), Capitolul V („Cauzele care înlătură caracterul penal al faptei”), aspect în lumina căruia reiese cu evidență că dispoziția în cauză este incidentă exclusiv în materia astfel ordonată (se are în vedere doar interzicerea producerii efectelor acelei erori de drept penal care – dacă ar fi lăsată să opereze – ar conduce la înlăturarea caracterului penal al faptei), ceea ce se impune – de altfel – și din lectura normei vizate, formularea expresă a legiuitorului circumscriind câmpul de aplicare a interdicției din alin. 4 al art. 51 doar la domeniul înlăturării caracterului penal al faptei. Atunci când legea a dorit să transleze mecanismul și efectele produse de

¹¹ În acest sens: Ibidem, p. 329 ș.u. (în lucrarea monografică asupra vinovăției penale), respectiv p. 15 ș.u. (în articolul din R.D.P. nr. 2/1994); A. Vlășceanu, *op. cit.*, p. 105-115; V. Pașca, în: M. Basarab (coordonator) și colectiv, *op. cit. (vol. I, partea generală)*, p. 313; Sergiu Bogdan, *Eroarea în dreptul penal*, Ed. Universul Juridic, București, 2008, p. 127-138; F. Streteanu, *op. cit.*, p. 584, 585.

¹² Apreciem că se impune, cu puterea evidenței, că în această problemă ne aflăm în fața unuia dintre cele mai indiscutabile domenii de aplicare a unor reguli precum: *poenalia restringenda sunt, ori poenalia sunt strictissimae interpretationis!*

eroare, de la nivelul înlăturării caracterului penal al faptei, referindu-se și la acțiunea acesteia asupra unor simple circumstanțe, s-a asigurat inserarea unei prevederi explicite în acest sens (alin. 2 al art. 51 – text cu aplicare strict limitată la ipoteza erorii de fapt), ceea ce nu se întâmplă și în raport de situația erorii de drept, de unde s-ar putea deduce că interdicția producerii de efecte ca urmare a existenței unei erori de drept penal vizează numai cazurile în care astfel s-ar ajunge la excluderea infracțiunii, nu însă și acelea în care efectul al fi mai restrâns (vizând, spre exemplu, doar înlăturarea caracterului pedepsibil al infracțiunii comise).

Observăm, însă, că nu acesta este cazul în maniera frecventă de interpretare a sensului acestei norme, care pare (tinde) să fie extins (de principiu) în mod nepermis – opinăm noi – și la alte ipoteze decât cele expres și limitativ exprimate în textul legal. Se afirmă, astfel, de regulă, că în dreptul penal român eroarea de drept penal nu produce efecte (se subînțelege¹³: în general, ca standard, indiferent asupra cărei instituții a

¹³ Avem în vedere numeroasele afirmații de acest gen inserate în lucrări de teorie și preluate ca atare în cuprinsul unor documente provenind din practica judiciară, în cuprinsul cărora nu se specifică sfera de cuprindere a afirmației, aceasta nefiind expres circumscrisă problemelor legate de reținerea ori excluderea existenței (în anumite cazuri concrete determinate) a instituției fundamentale a infracțiunii. Parafrazând o cunoscută regulă de interpretare folosită în drept, vom conchide că acolo unde sursa nu distinge nuanțe în exprimarea unei idei, sensul în general transmis va fi că ideea respectivă este prezentată ca fiind valabilă în raport de o multitudine de ipostaze posibile, nelimitându-se validitatea sa într-un sens strict orientat.

Avem în vedere, printre altele, formulări utilizate în următoarele surse: G. Antoniu, *op. cit.*, p. 328 (în lucrarea monografică asupra vinovăției penale), respectiv p. 13, 14 (în articolul din R.D.P. nr. 2/1994) [autorul face referire la principiul *ignorantia legis non excusat*]; A. Vlășceanu, *op. cit.*, p. 44 (deși autoarea menționează „necunoașterea sau cunoașterea greșită a legii penale nu înlătură caracterul penal al faptei”, concluzionează într-un sens larg: „deci, nu produce efecte”, fără a mai relua referirea strict la domeniul caracterului penal al faptei; apoi, la p. 105, se indică, nedistinct: „În sistemul care are la bază principiul *nemo censetur ignorare legem*, eroarea asupra normei penale nu are relevanță, deoarece cunoașterea legii penale este prezumată, întrucât nimeni nu poate fi presupus sau socotit că o ignoră și nimănui nu-i este permis să nu o cunoască...”); Sergiu Bogdan, *Conștiința ilicitului și efectele ei în materia erorii de drept penal*, în revista *Caiete de Drept Penal*, nr. 1/2006, p. 57; F. Streteanu, *op. cit.*, p. 567 (care reamintește principiul enunțat anterior, sub o formă oarecum diferită: *error iuris non excusat*); V. Pașca, în: M. Basarab (coordonator) și colectiv, *op. cit. (vol. I, partea generală)*, p. 51 (unde se precizează expres: „practic, în dreptul penal, problema erorii este restrânsă numai la eroarea de fapt”); G. Antoniu, în: George Antoniu (coordonator), Costică Bulai, Constantin Duvac, Ioan Griga, Gheorghe Ivan, Constantin Mitrache, Ioan Molnar, Ilie

dreptului penal ar purta respectiva eroare, sau asupra cărui fel de normă a dreptului penal.), în condițiile în care dispoziția legală prohibitivă nu se raportează, direct, decât la dimensiunea înlăturării caracterului penal al faptei.¹⁴ Dacă ar fi, așadar, să interpretăm *per a contrario* dispoziția din art. 51 alin. 4 C. pen. de la 1968, însă nu în sensul uzual al acestei interpretări – care, prin accentuarea părții din prevedere referitoare la *legea penală* conduce la aprecierea că erorii de drept extrapenal (necunoașterii sau cunoașterii greșite a legii extrapenale) i se recunoaște aptitudinea de a conduce la înlăturarea caracterului penal al faptei – ci într-un alt sens, accentuând în acest demers o altă parte a dispoziției, anume aceea referitoare la efectul de *înlăturare a caracterului penal al faptei*, ar reieși că deși necunoașterea sau cunoașterea greșită a legii penale nu înlătură caracterul penal al faptei, acesteia i s-ar putea admite alte efecte în materie penală, consecințe legate de alte instituții ale dreptului penal decât aceea fundamentală a infracțiunii! De exemplu, ar putea să apară valid, printr-o asemenea manieră de interpretare *per a contrario* a dispoziției din art. 51 alin. 4 C. pen. din 1968, enunțul: necunoașterea sau cunoașterea greșită a legii penale (poate) produce efecte în materia cauzelor de nepedepsire, (poate) înlătura pedepsibilitatea!¹⁵

Pascu, Viorel Pașca, Ovidiu Predescu: *Explicații preliminare ale noului Cod penal, Vol. I (art. 1-52)*, Editura Universul Juridic, București, 2010, p. 169.

¹⁴ Afirmațiile în general largi, necircumstanțiate, efectuate în doctrina penală română cu privire la lipsa (principlă) de efecte juridice a erorii de drept penal, ar fi lipsite de posibilitatea formulării oricărei rezerve doar în prezența unei dispoziții legale de tipul aceleia cuprinse în art. 5 din Codul penal italian (de la 1930), care dispune că „nimeni nu poate invoca în favoarea sa ignoranța [necunoașterea] legii penale” (traducerea normei în limba română este preluată din: A. Vlășceanu, *op. cit.*, p. 47, dar și din: S. Bogdan, *op. cit.*, p. 201; de altfel, în aceste surse se indică, totodată, că datorită caracterului prea radical al acestei dispoziții, interpretarea textului în cauză a fost, oricum, obligatoriu restrânsă, ca urmare a pronunțării unei decizii a Curții Constituționale italiene – hotărârea nr. 364/1988 – potrivit căreia s-a stabilit caracterul neconstituțional al prevederii indicate, în măsura în care aceasta nu ar permite producerea de efecte juridice exoneratoare întemeiate pe o eroare de drept penal având caracter invincibil). În formularea din limba italiană, textul este astfel redactat: „Nessuno può invocare a propria scusa l'ignoranza della legge penale”- codul penal italian poate fi consultat, în format electronic, la adresa de internet:

http://www.perrupato.it/codici/codice_penale.htm .

¹⁵ Credem că putem interpreta o formulare (oarecum adaptată) din doctrină, într-un sens care să susțină acest demers atipic. Astfel, în contextul unei prezentări a noțiunilor de „eroare esențială și neesențială”, respectiv „eroare principală și eroare secundară”, în argumentarea unei atitudini critice (întemeiate, credem noi) cu privire la tendința de tratare ca noțiuni

(13.3.) Deși la o primă vedere o asemenea afirmație, pusă în legătură cu (și dedusă din) o posibilă interpretare *per a contrario* atipică a normei care conține expres formulată interdicția de invocare a erorii de drept penal ca sursă de efecte juridice cu efect exonerator (asupra existenței infracțiunii) în dreptul penal român aflat sub incidența Codului penal de la 1968, ar putea să apară ca fiind excesiv de temerară, suntem de părere că o modificare a perspectivei, a unghiului de abordare a problemei, conduce implicit la acceptarea validității acestei teze. Astfel, s-ar putea cu temei afirma că în cadrul verificărilor necesare pentru reținerea incidenței cauzei de nepedepsire pe care o studiem aici și pentru acordarea beneficiului său, se poate

sinonime a erorii esențiale și a celei principale – pe de o parte – respectiv a erorii neesențiale și a celei secundare – pe de altă parte – s-a exprimat următoarea afirmație: „În raport cu legea penală română în vigoare [referirea are în vedere Codul penal de la 1968 – p.n., M.D.], cu atât mai mult nu s-ar putea pune semnul egalității între eroarea esențială și cea principală, întrucât în viziunea legiuitorului Codului penal de la 1969 [spre deosebire de modalitatea aleasă de noi pentru a determina o codificare penală, prin raportare la data acesteia, autoarea face referire la legea nr. 15/1968 în considerarea datei sale de intrare în vigoare, iar nu a momentului promulgării, formulă întâlnită adeseori în doctrină; avem unele rezerve față de această manieră de identificare a reglementării, ridicând, cu titlu de exemplu, următoarea problemă: în perioada de *vacatio legis*, cum se va efectua, prin indicarea unei date, referirea la o lege promulgată, dar încă neintrată în vigoare (?); sau: cum s-ar putea efectua, astfel, raportarea la o reglementare aflată într-o situație atât de nefericită precum aceea a vechiului nou Cod penal al României, promulgat prin legea nr. 301/2004, care a fost – în mod complet atipic – abrogat (prin art. 446 alin. 2 din noul nou Cod penal al României, promulgat prin legea nr. 286/2009) anterior intrării sale în vigoare?] eroarea principală asupra normei penale este o eroare neesențială, neproducând efecte asupra răspunderii penale” – A. Vlășceanu, *op. cit.*, p. 80 (subsol). Dintr-o interpretare *per a contrario* a frazei, ar reieși că, limitând aprecierea asupra caracterului neesențial al erorii asupra normei penale (în înțelegerea viziunii legiuitorului penal român de la 1968), doar la eroarea principală asupra acesteia, autoarea ar admite faptul că eroarea secundară asupra normei penale (privind alte aspecte decât caracterul penal al acesteia) ar putea fi o eroare esențială (așadar, una care să fie producătoare de efecte juridice, desigur, raportate la tipul specific de efecte pe care l-ar putea produce respectiva instituție secundară, dacă nu ar fi fost vorba doar despre o eroare). Este, totuși, adevărat, că autoarea restrânge, în expunerea sa (la acest punct), eroarea secundară, doar la o eroare asupra normei care prevede o variantă agravată a infracțiunii, ceea ce credem că este excesiv de restrictiv, noi optând să înțelegem prin acest tip de eroare, orice necunoaștere sau cunoaștere greșită a unui aspect al unei norme penale de care nu este condiționat caracterul penal al unei fapte, deci, inclusiv eroarea asupra unei cauze de impunitate. De altfel, într-o abordare ulterioară a problemei erorii secundare (în legătură cu eroare de drept extrapenal), expunerea aleasă transmite ideea că se admite – totuși – integrarea erorii asupra unei atenuante în cadrul erorii secundare; pentru aceasta, a se vedea: *Ibidem*, p. 142-145.

ridica măcar problema necesității verificării reflectării în conștiința agentului a existenței normei ce consacră impunitatea în cauză? Chiar presupunând că organului judiciar i s-ar prezenta drept certă, pe bază de probe, lipsa de cunoaștere a normei în cauză de către cel care a comis nedeptarea, la data acestei săvârșiri, ar fi oare posibilă și admisibilă soluția refuzului valorificării cauzei de nepedepsire în beneficiul infractorului, întemeiată pe un asemenea motiv (eroarea sa asupra existenței sau conținutului ori sferei de cuprindere a dispoziției de impunitate)? Apreciem că nu pot subzista dubii în a evidenția un răspuns în mod evident negativ corespunzător acestor interogații retorice! Nimic din modul de redactare al textului analizat (ori a altor prevederi care s-ar afla în legătură cu el), ori din mecanismele firești de interpretare și aplicare a acestuia în practica judiciară, nu sugerează posibilitatea unei alte soluții, divergente, în această materie.

Astfel stând lucrurile, reprezintă o simplă chestiune de consecvență în a admite că demersul de calificare a problemei abordate din perspectiva instituției erorii justifică afirmarea valorii de adevăr a aprecierii că eroarea asupra unei norme de drept penal produce efecte juridice și în dreptul penal român corespunzător reglementării generale prin Codul penal de la 1968, desigur, nu în ceea ce privește înlăturarea caracterului penal al unei fapte, ci în raport de alte instituții ale dreptului penal, cu efecte mai puțin radicale, precum cauzele de nepedepsire (ori cele de reducere a pedepsei).

(13.4.) Ca atare, pentru a beneficia de efectul pozitiv pe care îl implică asupra persoanei sale cauza de nepedepsire cercetată, infractorul nu trebuie în mod obligatoriu să cunoască existența prevederii legale care o consacră, sau să conștientizeze (în ipoteza în care această cunoaștere există) că norma este incidentă în privința sa.¹⁶ Indiferent dacă agentul verifică această

¹⁶ Într-un sens asemănător, invocăm o poziție adoptată în doctrină cu privire la o chestiune al cărui domeniu de incidență îl putem extinde (cum s-a întâmplat, deja, de câteva ori, pe parcursul acestui studiu) și în materia cercetată, a erorii de drept asupra unei cauze justificative, anume aceea exprimată de: S. Bogdan, *op. cit.*, p. 174. Comentând ipoteza în care „agentul crede în mod eronat că pentru fapta sa nu este aplicabil sau nu există un text exonerator” [ipoteză indicată de autor drept o eroare inversă, indirectă, de drept penal, purtând asupra unei cauze justificative, dar pe care – după cum s-a indicat la un punct anterior (a se vedea dezvoltările de la punctul 9) – noi o apreciem a fi o eroare firească, în sens normal, de drept penal, cu privire la o normă care consacră o asemenea cauză], autorul citat precizează: „Într-o astfel de ipoteză, fapta nefiind prevăzută de legea penală [(sic!) – credem că în cazul existenței unei cauze justificative, fapta comisă rămâne tipică, deci prevăzută de legea penală, dar devine permisă de ordinea de drept; nu apreciem că verificarea neîntrunirii condițiilor unei

cunoaștere sau nu – caz în care se află într-o eroare de drept penal cu privire la o cauză de nepedepsire – impunitatea sa este asigurată! Apreciem că soluția nu este afectată de tipul culpabil ori neculpabil al erorii, impunitatea profitând inclusiv infractorului căruia i se poate imputa o culpă în necunoașterea ori cunoașterea greșită a legii penale, sub aspectul consacării respectivei cauze de nepedepsire (chiar dacă este vina sa că nu a cunoscut incidența unei dispoziții de impunitate, agentul va beneficia de efectele acesteia).

(13.5.) În plus, credem că se prezintă sub forma unui argument logic care susține concluzia astfel atinsă și următorul raționament: legiuitorul penal român căruia îi poate fi atribuită punerea și menținerea în vigoare a Codului penal de la 1968, inclusiv dispoziția cuprinsă în alin. 4 al art. 51 din acest act normativ, prin chiar această prevedere transmite (din diverse rațiuni, asupra cărora se poate polemiza, dar care sub aspectul de față sunt în principiu irelevante) un mesaj, o poziție reprezentativă pentru atitudinea de politică penală care se poate argumenta că este caracteristică acestei legislații. Ideea esențială a acestei atitudini apreciem că poate fi enunțată (fără pericolul unei prea mari greșeli) prin aceea că este, în concret (în mod efectiv), irelevant, indiferent, pentru producerea efectelor juridice specifice ale reglementărilor conținute în normele penale, procesul real, efectiv, de reflectare a existenței și conținutului acestora, precum și a sferei lor de cuprindere, în psihicul agentului.¹⁷ Această irelevanță legală efectivă a

cauze justificative ar constitui un element negativ implicit al conținutului constitutiv al infracțiunii, cuprins tacit de normele de incriminare, astfel încât existența / incidența unei cauze justificative să afecteze și tipicitatea, excluzând reținerea faptei ca infracțiune pe temeiul inexistenței prevederii sale – în condițiile concrete în care a fost săvârșită – în legea penală – p.n., M.D.], nu are nicio semnificație faptul că agentul a cunoscut sau nu această împrejurare. Conduita agentului este *ab initio* exclusă incidenței dreptului penal [în cazul nostru, privind impunitatea, o adaptare ar avea în vedere excluderea *ab initio* a caracterului pedepsibil al faptei – p.n., M.D.], deoarece sarcina incriminării unei fapte [precum și aceea a stabilirii pedepsibilității ori a nepedepsibilității sale – p.n., M.D.] revine statului și nu conștiinței individului”.

¹⁷ Această atitudine este specifică concepției tradiționale asupra problemei necesității existenței unei evaluări etico-juridice a agentului, cu privire la propria sa conduită, ca temei al angajării răspunderii penale pentru aceasta, derivând din aderarea absolută la principiul *nemo censetur ignorare legem*. În acest sens, a se vedea: G. Antoniu, în: G. Antoniu (coordonator) și colectiv, *op. cit. (vol. I, partea generală)*, p. 168, 169. Precizarea autorului în sensul că se impune o separare, la un nivel abstract de referință, a ideii „existenței unei evaluări moral-juridice a faptei, ca element psihic component al intenției”, față de ideea „eficienței, pe planul

modului de prezentare a conștiinței individuale cu privire la suprastructura socială de tip normativ-penal tinde a fi reținută indiferent de conotația pe care alegem să o acordăm poziției exprimate de legiuitor prin afirmarea fără excepții a principiului *nemo censetur ignorare legem*: indiferență propriu-zisă cu privire la fenomenul conștiinței normativ-penale, procesele psihice legate de instituția vinovăției fiind concepute cu ignorarea completă a acestui aspect; sau integrarea *ex lege* în concepția asupra vinovăției a conștiinței normativ-penale individuale, prin prezumarea absolută a existenței nealterate a acesteia, neadmițându-se în nicio situație răsturnarea prezumției și producerea de efecte juridice pe temeiul absenței – chiar neimputabile – a cunoașterii (sau a absenței unei cunoașteri corecte și complete) a normelor penale.¹⁸ Or, dacă pentru legiuitor este irelevantă problema cunoașterii sau necunoașterii legii penale atunci când este vorba de producerea unor efecte juridice negative, defavorabile, asupra unei persoane, în temeiul unor dispoziții legale obiectiv existente¹⁹, este rațional și echitabil să fie irelevantă problema cunoașterii sau necunoașterii legii penale și atunci când este vorba de producerea unor efecte juridice pozitive, favorabile, asupra unei persoane, bineînțeles, în aceleași condiții de existență obiectivă a unor reglementări care să dispună în acest sens!²⁰

dreptului, a inexistenței unei atare evaluări” nu credem că poate infirma afirmația din textul de mai sus, raportată la un plan de referință al realității concrete, pragmatic-eficiente, efective, a dreptului, mesaj care reiese, de altfel, chiar din pătrunderea atentă a substratului informațional al expunerii autorului; a se vedea: Idem, *op. cit.*, p. 330 (în lucrarea monografică asupra vinovăției penale), respectiv p. 15-16 (în articolul din R.D.P. nr. 2/1994).

¹⁸ Pentru analiza acestor posibile conotații ale opțiunii Codului penal român de la 1968 pentru afirmarea principiului *nemo censetur ignorare legem* în legătură cu normele penale, prin intermediul dispoziției de la art. 51 alin. 4, a se vedea: G. Antoniu, *op. cit.*, p. 328-331 (în lucrarea monografică asupra vinovăției penale), respectiv p. 14-16 (în articolul din R.D.P. nr. 2/1994).

¹⁹ De exemplu, când se pune problema determinării caracterului penal al faptei incriminate săvârșite, nu poate fi acceptată apărarea bazată pe eroarea de drept penal; sau, reținerea unei agravante – fie ea generală, ori specială – în raport de o infracțiune, nu poate fi împiedicată de invocarea aceleiași erori.

²⁰ Și în literatura de specialitate s-a indicat: „Cu toate criticile aduse de doctrină, există o preferință a legiuitorului pentru soluția bazată pe principiul *nemo censetur ignorare legem*, deoarece îi ușurează sarcina de a adopta o soluție legislativă care nu ridică probleme de interpretare în materia erorii de drept penal și îi garantează aplicarea, în toate cazurile, a normelor penale pe care le creează și adoptă” – A. Vlășceanu, *op. cit.*, p. 113. Fără a se distinge, reiese că afirmația se legitimează inclusiv în privința efectelor *in favorem* produse de dispozițiile legale penale.

(13.6.) Din construcția logică expusă credem că reiese și motivul pentru care, în materia unor instituții ale dreptului penal care produc efecte în favoarea persoanelor care au exteriorizat conduite corespunzătoare tipizării dintr-o normă determinată de incriminare, efecte incidente în temeiul unor dispoziții exprese în acest sens, a unor prevederi cu existență și constatare obiectivă, se poate emite afirmația că eroarea de drept penal este producătoare de efecte juridice, inclusiv în contextul reglementării materiei prin Codul penal de la 1968. Aceasta deoarece într-o astfel de conjunctură, stabilirea acestor efecte juridice cu titlu de consecințe ale erorii de drept penal nu lezează cu nimic reglementarea, care în mod obiectiv consacră oricum respectivele efecte, în același sens în care sunt astfel recunoscute și consecințele erorii. Altfel spus, a afirma, într-un asemenea context (și numai, exclusiv, într-un asemenea context) că eroarea de drept penal produce efecte juridice, este – în mod paradoxal – identic cu a afirma că eroarea de drept penal este indiferentă, irelevantă din punct de vedere al efectelor juridice implicate de fireasca funcționare a anumitor instituții ale dreptului penal! Meritul concluziei credem că nu constă propriu-zis în afirmarea acestei realități paradoxale, cât în consecința implicată astfel, anume în excluderea efectului potențial negativ pe care l-ar fi produs această eroare prin admiterea includerii cerinței reflectării prevederii normative conținând cauza de nepedepsire, în conștiința infractorului, la momentul săvârșirii faptei, printre condițiile de a căror verificare depinde acordarea beneficiului impunității!²¹

²¹ Trebuie arătat, de altfel, că majoritatea aprecierilor largi, întâlnite în doctrină, cu privire la irelevanța generală a invocării necunoașterii sau cunoașterii greșite a legii penale, valorifică această concluzie amplă doar în sensul că argumentul acesta nu se poate admite pentru a înlătura efectele negative ce s-ar impune asupra destinatarului neobedient al legii penale și nicidecum în sensul că necunoașterea sau cunoașterea greșită a legii penale ar putea împiedica aplicarea instituțiilor penale care, existând și fiind obiectiv incidente în diverse cazuri concrete, atrag efecte favorabile asupra subiecților activi respectivi. Astfel, de exemplu, s-a arătat că: „În sistemul care are la bază principiul *nemo censetur ignorare legem*, eroarea asupra norme penale nu are relevanță, deoarece cunoașterea legii penale este prezumată, întrucât nimeni nu poate fi presupus sau socotit că o ignoră și nimănui nu-i este permis să nu o cunoască și, în consecință, eroarea asupra legii penale nu constituie o scuză (*ignorantia juris non excusat*).” [evidențierea ne aparține – M.D.] – A. Vlășceanu, *op. cit.*, p. 105. Autoarea nu este singura care evidențiază și cu alte ocazii această idee, indicându-se, de pildă, că și în doctrina americană se stabilește o legătură ca de la cauză la efect între „... principiul *nemo*

(13.7.) Desigur, soluția admiterii efectului de impunitate în pofida erorii de drept penal în care s-a aflat subiectul activ la data comiterii faptei, o limităm exclusiv la ipoteza în care eroarea respectivă poartă asupra existenței sau cuprinsului normei prin care se consacră cauza de nepedepsire. În cazul în care ar exista o eroare de drept penal asupra existenței sau sferei de cuprindere a normei de incriminare în sine (agentul nu a cunoscut faptul că nedenunțarea anumitor infracțiuni contra siguranței statului / securității naționale, de a căror săvârșire a luat act, reprezintă un comportament tipizat printr-o normă de incriminare, ori a apreciat în mod greșit că infracțiunea de comiterea căreia a aflat nu se încadrează în rândul celor a căror nedenunțare este solicitată cu titlu de obligație sancționată penal), efectul exonerator al erorii de drept va fi exclus, fără nici un dubiu, *de lege lata*, fiind de nedisputat incidența art. 51 alin. 4 C. pen. de la 1968.²²

censetur ignorare legem și consecința [! evidențierea ne aparține – p.n., M.D.] acestuia, *ignorantia juris neminem excusat...*” – Ibidem, p. 110.

²² În cadrul unei prezentări a clasificării erorii de drept penal în eroare asupra sancțiunii, respectiv eroare asupra ilicitului, în doctrină s-a specificat (cu trimitere inclusiv la literatura de specialitate din străinătate, în special din spațiul juridic german): „S-a susținut că trebuie să se recunoască caracterul exonerator al erorii de drept penal doar în situația când eroarea vizează caracterul ilicit al actului săvârșit și nu și în ipoteza când agentul, cunoscând ilicitatea actului, nu știe că acesta este pasibil de sancțiune penală sau nu știe natura sau cuantumul ei. Eroarea asupra sancțiunii este juridic irelevantă. Fundamentarea unui asemenea punct de vedere se bazează și pe faptul că modul de sancționare sau de nepedepsire sunt simple elemente ale normei penale dar nu au nicio semnificație cu privire la circumstanțele conținutului faptei.” – S. Bogdan, *op. cit.*, p. 179. Reținând ideea potrivit căreia eroarea asupra sancțiunii este irelevantă (într-un sens pe care optăm, cel puțin în prezentul cadru, să îl înțelegem astfel: pentru a beneficia de efectul favorabil al unei cauze de nepedepsire, nu i se solicită neapărat infractorului să fi cunoscut existența sau incidența normei care o consacră pe aceasta, în raport de fapta efectiv comisă, în contextul concret al săvârșirii ei), ne permitem să observăm că în ideea evidențiată prin textul citat tinde a fi stabilită o relație de referință între elemente care nu admit a fi analizate, reciproc, în condiții de echivalență. Astfel, se ridică problema admiterii caracterului exonerator al erorii, fiind admise ca termeni ai comparației cazurile de eroare asupra caracterului ilicit și – respectiv – cele de eroare asupra sancțiunii, în condițiile în care fiecare dintre aceste forme de manifestare ale erorii afectează o altă instituție fundamentală a dreptului penal, așadar ridică problema exonerării cu privire la un aspect distinct de cel implicat de cealaltă. Prin raportarea – incorectă – a ambelor tipuri de eroare la efectul exonerator asupra instituției infracțiunii, se ajunge la concluzia că doar erorii asupra ilicitului ar trebui să i se admită efecte, ignorându-se faptul că nici nu se poate măcar ridica problema ca în raport de dimensiunea de referință a instituției fundamentale a sancțiunii (afectată sau nu de fenomenul erorii) să se discute despre efecte exoneratoare de infracțiune. După cum am mai arătat (a se vedea aparatul critic și comentariile dezvoltate pe marginea sa

(13.8.) Suntem de părere că în privința aspectelor ce țin de eroarea de drept privind existența sau sfera de cuprindere a cauzei de nepedepsire situația va rămâne neschimbată, în sensul pre-indicat, inclusiv după momentul intrării în vigoare a noului Cod penal (2009), cu atât mai mult cu cât acesta exprimă o importantă reorientare de optică a legiuitorului penal român, în domeniul erorii de drept penal, în materia căreia se admite – spre deosebire de soluția din Codul penal de la 1968 – inclusiv producerea de efecte juridice pe terenul excluderii infracțiunii (în anumite condiții). Astfel, potrivit art. 30 alin. 5 (C. pen. 2009), eroarea de drept (penal) invincibilă și esențial-principală²³ este prevăzută drept cauză de neimputabilitate: „Nu este imputabilă fapta prevăzută de legea penală săvârșită ca urmare a necunoașterii sau cunoașterii greșite a caracterului ilicit al acesteia din cauza unei împrejurări care nu putea fi în niciun fel evitată”. În condițiile în care am afirmat că nici în contextul activității Codului penal de la 1968 și al prevederilor art. 51 alin. 4 din acesta, necunoașterea sau cunoașterea greșită a existenței unei norme consacrand o cauză de nepedepsire precum aceea avută aici în vedere, nu justifică refuzul reținerii sale, atunci când se constată că obiectiv sunt prezente condițiile reținerii ei, cu atât mai mult se va consolida afirmația în cauză în lumina noului Cod penal (2009), în care se recunosc, uneori, efecte erorii de drept penal, chiar și în privința excluderii infracțiunii! Astfel, eroarea de drept penal va putea produce efect exonerator chiar și în cazul în care va purta direct asupra existenței sau sferei de cuprindere a normei de incriminare (în cazul aici analizat, al infracțiunii de nedenuțare a unor infracțiuni contra securității naționale), dar numai în măsura în care va fi o eroare invincibilă (aspect cu privire la întrunirea

la punctul 13.1. al studiului de față), eroarea asupra unei instituții nu poate – desigur – să atragă producerea unor efecte mai largi decât cele pe care le-ar putea produce aplicarea acelei instituții dacă nu ar exista eroarea, așadar este – *ab initio* – greșit pusă problema în termenii: care eroare, dintre cea asupra ilicitului faptei și cea asupra sancțiunii, poate produce efect exonerator asupra infracțiunii? În mod corect, interogația trebuie să vizeze efectul exonerator pe care fiecare dintre cele două tipuri de eroare le poate produce în raport de propriul domeniu de referință, în cadrul propriei instituții fundamentale de drept penal pe care o afectează fenomenul erorii!

²³ Eroarea în cauză este calificată drept *invincibilă* deoarece legea prevede expres caracterul său inevitabil, drept *esențială* deoarece va produce efecte juridice exoneratoare, respectiv drept *principală* pentru că poartă asupra însăși aspectelor legate de existența infracțiunii, efectul său fiind de excludere a acesteia (pe când o eroare secundară ar afecta doar instituții subsecvente, precum existența unei împrejurări agravante).

căruia, în tăcerea legii, urmează a se fixa prin acțiunea doctrinei și a jurisprudenței, sfera și conținutul criteriilor de apreciere).

[14.] (14.1.) Este delicată problema privind *efectul unei erori inverse de drept penal asupra existenței sau incidenței unei cauze de nepedepsire*, situație care se poate reține (într-o primă ipoteză) fie atunci când infractorul comite fapta penală având credința că există o prevedere legală care îi asigură impunitatea pentru aceasta, deși, în raport de infracțiunea comisă, o asemenea dispoziție nu există, fie (o a doua ipoteză) atunci când consideră în mod greșit că o cauză de impunitate existentă obiectiv (legal prevăzută) în legătură cu infracțiunea comisă, are un conținut sau o sferă de cuprindere mai extinse decât în realitate, apreciind-o astfel, eronat, ca fiind aplicabilă și în privința sa.²⁴

²⁴ Ca principiu, problema aceasta este uneori menționată în doctrină – de pildă, în legătură cu situația asemănătoare (până la un punct) a erorii de drept legată de existența cauzelor justificative – însă fără avansarea unei soluții corespunzătoare unui sistem de drept precum acela român (cel puțin, acela determinat de activitatea Codului penal de la 1968), în care este principial afirmată irelevanța erorii asupra normei juridice penale. Astfel, s-a menționat că: „Eroarea asupra cauzei justificative poate să se înfățișeze și ca o eroare [inversă, apreciem noi, din moment ce conduce la impresia existenței unei cauze ce se dovedește a fi putativă – p.n., M.D.] de drept (eroare asupra interdicției) atunci când agentul admite eronat existența unei cauze justificative pe care legea nu o prevede; făptuitorul nu contestă că faptele de genul celor săvârșite încalcă ordinea juridică, în general, dar crede, eronat, că în cazul său există o cauză justificativă (...). Alteori, agentul își reprezintă greșit *limitele* în care este incidentă o cauză justificativă recunoscută de lege (...). În aceste cazuri se aplică regulile erorii de drept în legislațiile unde o asemenea eroare are relevanță (...)” – G. Antoniu, *op. cit.*, p. 326 (în lucrarea monografică asupra vinovăției penale), respectiv p. 30 (în articolul din R.D.P. nr. 1/1995). *Mutatis mutandis*, apreciem valabilă situația descrisă și în raport de cazul instituției impunității (*stricto sensu*). Desigur, se ridică întrebarea: ce se întâmplă într-o astfel de ipoteză în sistemele juridice unde se afirmă fără excepții regula *nemo censetur ignorare legem*? Răspunsul credem că este tot acela al aplicării regulilor erorii de drept, cu particularitatea că în acest caz, efectul erorii va fi inexistent, prevalând realitatea obiectivă, deoarece aceasta este regula, într-un astfel de sistem de drept, în privința erorii asupra normei juridice penale!

O și mai mare apropiere de domeniul supus interesului nostru în prezentul studiu este realizată de un alt autor, care arată: „Eroarea inversă asupra interdicției poate să privească și condițiile de sancționare. De exemplu, favorizatorul, rudă [apropiată, în sensul legii penale – p.n., M.D.] cu cel favorizat, crede că a comis o faptă prevăzută de legea penală [totuși, ca o mențiune necesară, trebuie să arătăm în acest punct că, sub acest aspect, reprezentarea agentului ar fi una corectă, deoarece calitatea arătată funcționând cu titlu de izvor al impunității, ea nu atrage, totuși, efecte exoneratoare asupra caracterului penal al faptei, astfel încât aceasta rămâne a fi apreciată drept infracțiune, așadar, cu atât mai mult, ca o faptă prevăzută de legea penală (acest statut din urmă, de altfel, nu l-ar fi pierdut nici măcar în

(14.2.) *Prima ipoteză* – cu certitudine interesant de analizat – excede, din nefericire, cadrul prezent al cercetării, căci norma de incriminare asupra căreia ne aplecăm aici atenția cunoaște reglementate chiar două cauze de nepedepsire, iar nu niciuna, așa cum se prezintă premisa acestei variante. Cu toate acestea, ar fi posibil ca subiectul activ să aprecieze că acționează – în săvârșirea acestei infracțiuni – în prezența unei cauze de nepedepsire diferită de cele expres reglementate, ignorând, totodată, existența prevederii legale a acestora. În acest caz, putem afirma – în privința cauzei de nepedepsire conținută în alin. 2 al art. 170 C. pen. de la 1968 / art. 410 C. pen. din 2009 – că dacă se verifică întrunirea de către nedenunțator a calității de soț sau rudă apropiată (potrivit C. pen. de la 1968) / membru de familie (conform C. pen. din 2009), în raport de infractorul care a comis infracțiunea nedenunțată contra siguranței statului / securității naționale, acestuia îi va profita oricum impunitatea în cauză, ipoteza fiind – în esență – aceeași dezvoltată anterior: eroarea agentului asupra existenței cauzei de nepedepsire. Este, astfel, irelevant pentru soluția atinsă în această problemă, dacă ignorarea existenței cauzei de nepedepsire care se verifică în mod obiectiv este sau nu însoțită de credința greșită în existența unei alte împrejurări cu valoare de cauză de nepedepsire legată de o infracțiune anume. Dacă admitem acordarea impunității atunci când eroarea de drept asupra cauzei de nepedepsire nu este compensată cu nimic corelativ în psihicul celui care acționează infracțional, cu atât mai mult se impune menținerea soluției dacă o atare reprezentare compensatorie (fie ea și eronată) a existat la momentul comiterii faptei.

(14.3.) În schimb, *a doua situație* descrisă ca formă posibilă de manifestare a unei erori inverse de drept penal în raport de cauza de nepedepsire asumată spre cercetare constituie, indubitabil, o ipoteză de

ipoteza în care calitatea respectivă ar fi fost mai mult decât o cauză de nepedepsire, anume una de înlăturarea a caracterului penal al faptei – p.n., M.D.], fără să cunoască existența cauzei de nepedepsire a favorizatorului care este rudă [apropiată – p.n., M.D.] cu cel pe care îl favorizează. [Reluăm precizarea că ipoteza, descrisă de autor drept eroare inversă, tinde a fi caracterizată în prezentul studiu, drept o eroare obișnuită, în sens normal – p.n., M.D.] Dacă agentul crede că și actele de participare la o faptă comisă de o rudă [apropiată – p.n., M.D.] nu se pedepsesc, la fel ca și în cazul favorizării [infractorului – p.n., M.D.], acesta se află în situația unei erori [din punctul nostru de vedere, o eroare inversă – p.n., M.D.] asupra interdicției și anume, consideră că există un text care l-ar exonera de pedeapsă” [s-ar putea spune, o cauză de nepedepsire putativă – p.n., M.D.] – S. Bogdan, *op. cit.*, p. 64. Din păcate, autorul nu își continuă raționamentul, în această direcție, lipsind furnizarea unei soluții corespunzătoare potrivit opiniei domniei sale.

studiu viabilă pentru analiza de față. Astfel, ar fi posibil ca nedenunțătorul unei infracțiuni contra siguranței statului / securității naționale să aprecieze greșit incidența, în cazul său, a acestei cauze de impunitate, considerând – de pildă – că norma care prevede cauza de nepedepsire este doar exemplificativă în privința calităților care îi atrag incidența, anume că și alte raporturi decât cele de căsătorie sau de rudenie apropiată (în sensul legii penale generale din 1968) / de apartenență la aceeași familie (în sensul noii legi penale generale, din 2009), care presupun la rândul lor o relație de puternică afecțiune față de o terță persoană, atrag beneficiul impunității, în condițiile în care acea terță persoană este aceeași cu cea care a comis infracțiunea nedenunțată.²⁵ De asemenea, ar fi posibil ca nedenunțătorul să se fi aflat într-o eroare de drept asupra unei norme penale de care depinde sfera de cuprindere a cauzei de nepedepsire, precum este în cazul de față norma penală generală explicativă a sensului particular pe care îl cunoaște în dreptul penal noțiunea de „rudă apropiată”, ori aceea de „membru de familie”²⁶ (deși, cu privire la această ipoteză, poate fi admisă o analiză

²⁵ Într-o situație identică credem că s-ar situa și acela care ar aprecia greșit, la data comiterii infracțiunii, că sunt deja în vigoare dispozițiile noului Cod penal (2009), considerând așadar că beneficiul cauzei de nepedepsire a fost extins și la situația celor care conviețuiesc în fapt în cadrul unei relații asemănătoare aceleia dintre soți sau dintre părinți și copii, ipoteză pe care o verifică în raport de persoana care a săvârșit infracțiunea contra siguranței statului / securității naționale, nedenunțată.

²⁶ Cu titlu exemplificativ, am putea lua în considerare o persoană care nu cunoaște existența sau conținutul prevederii penale explicative a noțiunilor deja indicate, dar care apreciază – în mod eronat – că acestea ar avea un sens și o sferă de cuprindere diferite, corespunzătoare unor norme explicative distincte, conținute de alte acte normative. Astfel, noțiunea de „membru de familie” cunoaște o accepție – într-un sens propriu, mai larg decât acela din Codul penal din 1968, dar și decât acela din noul Cod penal, din 2009 – și potrivit legii nr. 217/2003, privind prevenirea și combaterea violenței în familie, potrivit căreia se prevede, în art. 5: „În sensul prezentei legi, prin membru de familie se înțelege: a) ascendenții și descendenții, frații și surorile, copiii acestora, precum și persoanele devenite prin adopție, potrivit legii, astfel de rude; b) soțul/soția și/sau fostul soț/fosta soție; c) persoanele care au stabilit relații asemănătoare aceloră dintre soți sau dintre părinți și copii, în cazul în care conviețuiesc; d) tutorele sau altă persoană care exercită în fapt ori în drept drepturile față de persoana copilului; e) reprezentantul legal sau altă persoană care îngrijește persoana cu boală psihică, dizabilitate intelectuală ori cu handicap fizic (...)”. De asemenea, în legea nr. 272/2004, privind protecția și promovarea drepturilor copilului, primesc accepții specifice (potrivit art. 4) noțiunile de „familie” și derivatele acesteia: „familie extinsă” și „familie substitutivă”, așadar – implicit – și noțiunea de membru al unei asemenea entități – „În sensul prezentei legi, termenii și expresiile de mai jos au următoarele semnificații: (...) b) familie – părinții și

aparte, asupra căreia vom reveni, pe scurt, în încheiere²⁷). În astfel de situații, trebuie, sau nu, a i se acorda infractorului beneficiul cauzei de nepedepsire?

(14.4.) Pe de o parte, menținând ideea interpretării *per a contrario* (atipice) a dispoziției din art. 51 alin. 4 C. pen. (1968), prin accentuarea în conținutul acestei prevederi a referirii la *înlăturarea caracterului penal al faptei*, reafirmând – așadar – că ar fi posibilă admiterea producerii unor efecte juridice, în materie penală, inclusiv erorii de drept penal, atunci când aceasta nu poartă asupra însăși existenței sau conținutului incriminării, precum și admitând că ipotezelor de eroare inversă (acestea fiind cuprinse în cadrul unei clasificări a erorii) trebuie să li se recunoască în mod egal relevanță, ca și situațiilor de eroare obișnuită, ar reieși că impunitatea ar trebui recunoscută și acordată inclusiv persoanelor care comit infracțiuni în prezența convingerii eronate a incidenței unei cauze de nepedepsire ce le-ar fi aplicabile în speța dată. Desigur, pentru a nu prejudicia excesiv interesul public general și pentru a nu relativiza peste măsură nici legea, nici activitatea etică de apărare socială împotriva infracțiunilor, s-ar putea admite, în mod rezonabil, a limita efectele erorii astfel schițate, doar la ipotezele unei erori invincibile. În plus, s-ar putea analiza măsura în care această limitare ar fi oportună în considerarea oricărui tip de infracțiuni, din punctul de vedere al laturii subiective (atât infracțiuni intenționate sau praeterintenționate, cât și fapte din culpă), ori ar trebui restrânsă numai la ipoteza infracțiunilor din culpă. Astfel, în primul caz, eroarea inversă de drept penal, culpabilă, asupra existenței sau incidenței unei cauze de nepedepsire, nu va asigura impunitatea infractorului nici pentru infracțiunile din culpă, nici pentru cele intenționate. În al doilea caz, în timp ce în raport de infracțiunile intenționate sau praeterintenționate s-ar admite impunitatea, în temeiul unei cauze de nepedepsire putative, provenită dintr-o eroare de drept penal, indiferent de caracterul culpabil sau neculpabil al acestei erori, în raport de infracțiunile din culpă impunitatea cu o asemenea proveniență nu ar mai fi admisibilă decât în considerarea cazurilor de eroare (de drept penal) invincibilă, inevitabilă, deci neculpabilă (soluție care ar egaliza

copiii acestora; c) familie extinsă – copilul, părinții și rudele acestuia până la gradul IV inclusiv; d) familie substitutivă – persoanele, altele decât cele care aparțin familiei extinse, care, în condițiile legii, asigură creșterea și îngrijirea copilului (...).”

²⁷ A se vedea infra, analiza de la punctul 15 (final).

tratamentul juridic al erorii inverse asupra existenței sau incidenței unei cauze de nepedepsire atrasă de o anumită calitate determinată a infractorului, indiferent de forma erorii: de fapt, de drept extrapenal, respectiv de drept penal).

În prezența cadrului legal corespunzător Codului penal din 1968, este însă de observat că absența unor prevederi normative specifice în acest sens augmentează gradul de imprecizie și de relativitate al oricărei rezolvări posibile a situației descrise, inclusiv a celei indicate până la acest punct. În linii generale, însă, credem că se poate afirma – cel puțin la o primă vedere – că soluția este echitabilă, în special din perspectiva individului (căci afirmația poate fi îndoiasă dacă unghiul de referință este calibrat astfel încât să se acorde prioritate interesului public general manifestat de grupul social²⁸).

În sprijinul unei astfel de opinii s-ar putea adăuga argumentul potrivit căruia o eroare invincibilă de drept penal constituie și un indiciu al eșecului legiuitorului de a asigura în mod efectiv premisele și cadrul necesare pentru informarea destinatarilor normei cu privire la existența și conținutul acesteia, pentru a le permite în mod real să ia la cunoștință care sunt exigențele obligatorii referitoare la conduita ce trebuie adoptată sau evitată în anumite

²⁸ Credem că s-ar putea discuta cărui interes ar trebui să i se acorde prevalență în cadrul efortului de soluționare a unei asemenea potențiale situații: celui individual, al infractorului, care dintr-o eroare asupra normei penale nu a cunoscut inexistența sau inaplicabilitatea – în circumstanțele concrete în care s-a aflat la data comiterii infracțiunii – unei cauze de nepedepsire, în incidența căreia s-a bazat în mod greșit; ori interesului de ansamblu al grupului social, de a reprimă fapta în speranța prevenirii ulterioare a unor manifestări similare, indiferent de convingerea infractorului că acționează cu impunitate? Substratul filosofic al problemei, care conduce la o mult mai amplă dezbateră, ar putea determina polemici nesfârșite, mai potrivite pentru o dezbateră pre-legislativă, cu rol de influențare și imprimare a unei direcții de politică penală, decât a unei analize post-legislative în care opțiunea legiuitorului nu se impune clar, cu puterea evidenței, celor ce vin să interpreteze legea. Totuși, putem reaminti, într-un atare context, pericolul implicat de o atitudine juridică constant orientată înspre sacrificarea nedistinctă a intereselor particulare, individuale, în beneficiul ideologic al grupului social etatic organizat, care poate caracteriza formele radicale ale teoriilor de factură utilitaristă, alimentând regimuri politice arbitrare, abuzive și înclinare a monopoliza exercițiul forței coercitive a statului împotriva oricărui individ care nu se conformează unui sens particular (dar obligatoriu impus, cu titlu de adevăr exclusiv) de definire a deosebit de relativei noțiuni de *interes public, general, al unei anumite colectivități sociale*.

împrejurări și – astfel – de a le acorda posibilitatea concretă de a-și adapta comportamentul în conformitate cu aceste standarde!²⁹

(14.5.) Pe de altă parte, nu putem să nu recunoaștem – raportându-ne la contextul legislativ corespunzător acțiunii Codului penal de la 1968, precum și atitudinii generale a doctrinei și jurisprudenței formate în perioada cât acesta a fost în vigoare – că există unele vulnerabilități decurgând dintr-o astfel de soluționare a problemei evocate. Într-o privire de ansamblu, credem că nu ne înșelăm afirmând că rezolvarea aceasta apare a fi disidentă în comparație cu spiritul tradițional constant în care s-a conturat problema erorii de drept penal, în peisajul juridic autohton, până în prezent.

În primul rând, trebuie spus că – deși afirmarea diferenței de natură juridică dintre instituția cauzelor care exclud infracțiunea și aceea a cauzelor de nepedepsire trebuie să fie, în prezent, conștientizată cu claritate și să rămână neștirbită – *in nuce*, un punct comun esențial împărtășit, practic, de efectele atrase de ambele instituții astfel indicate, este acela al absenței stabilirii și aplicării în sarcina agentului a unei pedepse. Pragmatic vorbind, în ceea ce privește atingerea acestui efect final comun – care îndrăznim să apreciem că este, adeseori, cel care îl preocupă în mod primordial pe individul care a exteriorizat o conduită descrisă într-o normă de incriminare – titlul cu care el se produce tinde a deveni, pentru agent, o chestiune mai degrabă accesorie, iar deosebirile relevante penal dintre instituțiile comparate se conturează, într-o asemenea abordare, într-un plan secundar de interes. Fără a dori să extindem efectele unei astfel de constatări – extrasă, într-adevăr, dintr-un registru preponderent profan de referință – și asupra altor dimensiuni și aspecte ale teoriei dreptului penal, nu ne putem învinge sentimentul că și legiuitorul a cunoscut acest specific al receptării în conștiința destinatarului obișnuit al legii penale, într-o manieră preponderent

²⁹ G. Antoniu, *op. cit.*, p. 332 (în lucrarea monografică asupra vinovăției penale), respectiv p. 17 (în articolul din R.D.P. nr. 2/1994); A. Vlășceanu, *op. cit.*, p. 115. Un sens similar se poate desprinde și din unele aprecieri potrivit cărora ar fi posibil – în anumite împrejurări – a se ridica chiar problema angajării unei răspunderi a autorității față de agent și de victimă, pe temeiul unei greșite informări sau a inexistenței unei informări utile asupra comportamentului indezirabil incriminat, ori a reflecțiilor asupra unor potențiale excepții admisibile de la regula *nemo censetur ignorare legem*, atunci când lipsa de înțelegere a semnificației textului de incriminare s-ar datora inflației legislative și recurgerii disproporționate, de către legiuitor, la tehnica utilizării normelor incomplete (norme de referire, norme de trimitere); în acest sens: S. Bogdan, *op. cit.*, p. 135, 140.

simplificatoare, a efectelor unor instituții juridice ce sunt distincte, în ciuda posibilității menționării lor comune în categoria cauzelor care produc efecte favorabile asupra persoanei intrate în conflict cu legea penală (efectele fiind de ordin exonerator - integral sau parțial - asupra unor instituții esențiale ale dreptului penal), aspect care l-a încurajat, într-o anumită măsură, să formuleze într-un sens larg anumite dispozițiilor legale, cărora o perspectivă trasată prin prisma dezvoltărilor și nuanțurilor ulterioare ale științei dreptului penal le-ar putea reclama, uneori, o exprimare mai riguroasă. Într-un asemenea registru de referință, se poate arăta că spiritul reglementării penale stabilită de legiuitorul român de la 1968 (și menținută în vigoare de legiuitorul ulterior), ar putea să apară ca învins și viciat, deturnat, în ipoteza adoptării unei răspuns pozitiv la întrebarea: ar trebui să se acorde impunitatea celui care comite o infracțiune crezând eronat, ca urmare a necunoașterii legii penale, că va beneficia de o cauză de nepedepsire?

Pare a fi o concluzie evidentă și de bună-credință aceea că, instituind obligația absolută de cunoaștere a legii penale (cel puțin) în ceea ce privește normele de incriminare, prin aceea că a interzis producerea efectelor juridice exoneratoare de caracter penal desprinse dintr-o invocare a necunoașterii sau cunoașterii greșite a legii penale, legiuitorul nu a voit, mai mult ca sigur, să permită nici producerea unei consecințe asemănătoare – din perspectiva pragmatică a efectului comun, în final atins (în ciuda unor deosebiri de titlu juridic și de sferă de cuprindere diferită sub aspectul altor consecințe) – prin intermediul erorii purtând asupra unor alte instituții ale dreptului penal, asupra unor alte aspecte ale normei penale decât acelea conținând incriminarea propriu-zisă. O astfel de atitudine ar fi inconsecventă și de neînțeles, căci ea ar relativiza efortul legiuitorului de a impune, cu titlu de obligație *erga omnes* adresată destinatarilor legii penale, cunoașterea conținutului acesteia; caracterul absolut al prezumției de cunoaștere a legii penale ar fi, într-o manieră ocolită, relativizat. Cei cărora nu le este permis a se exonera de povara caracterului penal al faptei săvârșite cu ignorarea sau greșita cunoaștere a însăși substanței ilicitului, prin invocarea erorii asupra incriminării, vor primi bucuroși posibilitatea de a se prevala de o eroare asupra unui aspect secundar al normei, dacă în schimbul unei astfel de demonstrații legiuitorul le-ar promite speranța obținerii unui efect în concret (pragmatic) similar celui refuzat anterior, similitudine apreciată în lumina aspectului esențial care li se relevă persoanelor care au intrat în conflict cu

legea penală, anume: riscul, potențialitatea stabilirii și aplicării concrete a unei pedepse!

(14.6.) Suntem, așadar, de părere, că ar fi curios ca în intenția legiuitorului să fi fost admiterea unei veritabile scurtcircuitări a unei interdicții clar formulate, care transmite fără dubiu și în consensul de ansamblu al interpretărilor efectuate, mesajul aderării fără rezerve la principiul *nemo censetur ignorare legem* (în raport de dispozițiile legii penale), prin tolerarea unei breșe aduse atitudinii sale generale de un fenomen cu previzibilitate relativ scăzută, precum este reflectarea corectă în conștiința unui destinatar ordinar al legii penale a dispozițiilor normative legate de existența ori de conținutul, condițiile și aria de cuprindere a unei cauze de nepedepsire. De altfel, doctrina chiar a indicat, cu ocazia analizei noțiunii de „conștiință a ilicitului” (referitoare la fenomenul de reflectare în conștiința destinatarului legii penale a prevederilor acesteia, ca parte integrantă a mecanismelor psihice de corectă funcționare a cărora depinde fie vinovăția, în general, fie măcar intenția, în special), că în sfera de cuprindere a reprezentărilor pe care trebuie să le manifeste agentul cu privire la existența și conținutul normei penale, nu sunt incluse, propriu-zis, aspectele referitoare la pedepsibilitate, la caracterul pedepsibil sau nu al faptei ori la condițiile în care comportamentul ilicit va prezenta aptitudinea atragerii unei anumite pedepse.³⁰

(14.7.) Un alt posibil argument în acest din urmă sens ar fi acela potrivit căruia crearea dreptului trebuie să rămână atributul exclusiv al legiuitorului, fiind inadmisibilă, în raport de afirmarea principiului legalității, recunoașterea de efecte juridice creatoare de drept reprezentărilor subiective ale destinatarilor legii penale. Practic, într-o asemenea ipoteză de lucru, fiecare individ intrat în conflict cu legea penală ar urma să fie judecat nu în

³⁰ G. Antoniu, *op. cit.*, p. 304, 331, 334 (în lucrarea monografică asupra vinovăției penale), respectiv p. 16, 20 (în articolul din R.D.P. nr. 2/1994) și p. 10 (în articolul din R.D.P. nr. 1/1995). Majoritatea aprecierilor astfel efectuate iau în considerare modul de prezentare al situației în acele sisteme juridice în care se admite relevanță exoneratoare (în anumite limite și condiții) chiar și erorii de drept (inclusiv penal). Ca atare, într-un sistem care afirmă, principial, regula *nemo censetur ignorare legem* în materie penală (precum sistemul juridico-penal român corespunzător activității Codului penal de la 1968), cu atât mai mult va dobândi pondere aprecierea că eroarea inversă de drept asupra unei cauze de nepedepsire inexistente, ori asupra domeniului legal de incidență al unei astfel de cauze, nu va fi producătoare de efecte juridice în sensul acordării impunității infractorului aflat într-o astfel de eroare.

considerarea unui stadiu obiectiv al normelor prevăzute la un anumit moment istoric determinat în legislația pozitivă, ci în aprecierea unor fluctuante și personalizate adaptări și reflectări ale acestora în propriul psihic, ori chiar al unor complete creații particulare în acest sens, ceea ce, desigur, nu poate fi acceptat. Legiuitorul penal exercită un monopol asupra reglementării (printre altele) instituției cauzelor de nepedepsire; acesta nu se supune niciunei obligații concrete în prevederea lor (legiuitorul ar putea inclusiv să decidă că este mai oportună renunțarea la unele dintre ele). Astfel prezentându-se lucrurile, se poate cu relevanță susține că legiuitorul nu poate fi substituit în crearea unei cauze de nepedepsire, ori a determinării conținutului și sferei acesteia, de către o entitate mentală individuală particulară, precum nici organul judiciar (în calitatea sa de instituție investită cu autoritatea oficială de a interpreta, adapta la cazuri concrete și aplica prevederile legale emanând de la legiuitor) nu poate fi constrâns să admită și să facă aplicarea unor instituții a căror realitate obiectivă nu este conținută, ca atare, de legea căreia acest organ este ținut să i se supună în activitatea sa.

(14.8.) Se mai poate urmări, ca direcție de argumentare a soluției de neadmitere a producerii de efecte de impunitate ca urmare a unei erori de drept asupra unei cauze de nepedepsire, ideea măsurii în care echitatea ar permite ca un infractor să beneficieze de o eronat plăsmuită impunitate, ca urmare a săvârșirii deliberate a unei fapte penale. În esența sa, chestiunea ridică problema admisibilității și limitelor în care soluțiile (și argumentele pe care acestea se fundamentează) privind eroarea de drept (obișnuită sau inversă) asupra cauzelor justificative ar trebui admise și cu privire la eroarea de drept asupra cauzelor de nepedepsire, în considerarea distincțiilor care se impun între cele două ipoteze. Astfel, în timp ce în cazul unei erori inverse asupra existenței sau sferei de cuprindere a unei cauze justificative obiectiv inaplicabile, agentul acționează având conștiința ilicității generice a faptei, compensată, însă, prin convingerea subiectivă (eronată, dar sinceră) asupra prezenței justificării legale a acesteia în contextul particular în care se află, acționând cu ceea ce s-ar putea numi bună-credință în raport de sfera de ocrotire a valorilor sociale fundamentale, în ipoteza unei erori inverse asupra existenței sau incidenței unei cauze de nepedepsire obiectiv inaplicabile, acesta acționează în prezența unei rele-credințe, a unei voințe criminale – *voluntas sceleris* – știind că vatămă nejustificat valorile sociale printr-o faptă cu valoare infrațională generică, precum și concretă, dar nutrinde speranța (construită pe reprezentări greșite ale normelor pe care avea obligația civică

generală de a le cunoaște) că îi va profita o veritabilă atitudine de clemență anticipată, în condițiile în care legiuitorul nu a înțeles, în realitate, să o manifeste! Dacă în prima ipoteză se poate admite logic imposibilitatea exprimării unui reproș la adresa conduitei agentului, ori măcar imposibilitatea exprimării cu o aceeași intensitate a respectivului reproș (ca în ipoteza unei situații obișnuite, din care eroarea respectivă ar fi lipsit), în al doilea caz nu se mai impune cu puterea evidenței un asemenea raționament, căci infractorul nu poate invoca credința sa într-o împrejurare excepțională care să-i fi abolit obligația de supunere față de norma de incriminare violată. Preluând o expresie consacrată preponderent în domeniul dreptului privat, am putea spune că, într-o atare situație, nu este logic să se permită producerea de efecte juridice exoneratoare de pedepsibilitate, ca urmare a invocării proprii turpitudinii a persoanei culpabile (*lato sensu*).

(14.9.) În plus, într-o etapă anterioară a studiului, tratând despre efectele erorii obișnuite de drept penal asupra cauzelor de nepedepsire existente în reglementarea legiuitorului, am arătat că admiterea acestora, în sensul acordării impunității, deși infractorul a ignorat incidența acesteia, este permisă în condițiile în care, astfel, nu se intră practic în conflict cu legea, existând o echivalență aparent paradoxală între a recunoaște efecte (în acest sens) unei erori de drept penal și a afirma că respectiva eroare este indiferentă. Aceasta nu mai este situația în raport de punctul actual al analizei, căci a admite efecte de impunitate în temeiul unei erori inverse de drept penal, purtând asupra existenței sau sferei unei cauze de nepedepsire inexistente / neincidente, ar presupune să se adauge la lege, să se suplinească o voință nemanifestată de legiuitor, să se acorde pondere sporită față de normă plâsmuirilor părtinitoare emenate dintr-o conștiință infracțională individuală, particulară.

(14.10.) Toate acestea ne determină să concluzionăm în sensul că, deși problema expusă în partea finală a prezentei analize rămâne una sensibilă, în cadrul căreia caracterul pertinentei poate fi atribuit atât unor argumente *pro*, cât și unora *contra* soluției de acordare a beneficiului impunității infractorului care a acționat nutrind impresia greșită (bazată pe necunoașterea sau cunoașterea greșită a textelor din legea penală) a existenței sau incidenței unei norme penale care să atragă, într-un anumit caz concret, acțiunea unei cauze de nepedepsire care să îi profite, în contextul activității Codului penal de la 1968 tinde a fi mai potrivită rezolvarea

negativă pentru infractor.³¹ Astfel, soluția ipotezei de eroare (singulară) inversă de drept penal asupra cauzei de nepedepsire inexistentă / neincidentă în mod obiectiv, se va detașa – sub imperiul legii penale generale din 1968 – de rezolvările oferite celorlalte cazuri de eroare (obișnuită sau inversă, de fapt sau de drept extrapenal) analizate în raport de același domeniu, al impunității, prin negarea beneficiului acesteia în sarcina infractorului.³²

(14.11.) Potrivit noului Cod penal (2009), se poate ridica problema dacă reglementarea acestuia va susține menținerea acestei soluții, sau va determina modificarea ei. La prima vedere, rezolvarea argumentată în considerarea Codului penal de la 1968 ar trebui modificată, deoarece spre diferență de această lege penală generală, noul Cod penal (2009) nu mai reglementează expres interdicția invocării erorii de drept penal în vederea producerii de efecte juridice în materie penală (nu există în art. 30 al noului cod o dispoziție similară cu aceea din art. 51 alin. 4 al codului de la 1968), ba chiar se prevede o dispoziție potrivit căreia, într-o anumită privință, se egalizează efectul exonerator al erorii de fapt cu acela al erorii de drept,

³¹ Prin analogie, în susținere pot fi invocate și concluziile desprinse din analiza efectelor erorii de drept penal asupra existenței / incidenței unor cauze justificative. Astfel, în doctrină s-a arătat că, deși „În ipoteza în care autorul crede în mod eronat că acționează în prezența unei cauze justificative, deși în realitate condițiile pentru reținerea acesteia nu erau îndeplinite, va exista o așa-numită cauză justificativă putativă, care potrivit doctrinei române produce aceleași efecte ca și o cauză justificativă reală”, această apreciere este valabilă numai în măsura în care „(...) eroarea trebuie să poarte fie asupra unui element al situației de fapt (...), fie asupra unei norme juridice extrapenale (...). Dacă, însă, eroarea poartă asupra unei norme penale referitoare la cauzele justificative, ea nu poate produce nici un fel de efecte” – F. Stretanu, *op. cit.*, p. 579, 580.

³² Considerăm relevante în acest punct o serie de aprecieri din doctrină care vizează ipoteza (asimilabilă, până la un punct, celei aici analizate) a erorii [inverse] asupra unei cauze justificative. Avem în vedere, de pildă, următoarea afirmație: „(...) eroarea asupra elementelor de fapt ale unei cauze justificative în unele cazuri este asemănătoare cu eroarea de fapt în măsura în care se referă la elementele de fapt care, dacă ar exista în realitate, nu doar în mintea făptuitorului, ar face să devină incidentă o cauză justificativă [cu alte cuvinte, ipoteza are în vedere existența a ceea ce noi considerăm a reprezenta o eroare inversă privind o cauză justificativă, sau – altfel spus – acționarea în prezența unei cauze justificative putative – p.n., M.D.]. Poate exista însă și o eroare de drept, când făptuitorul comite intenționat o faptă crezând în mod eronat că în cazul său operează o cauză justificativă. Regulile erorii de drept penal [care, potrivit viziunii legiuitorului penal român de la 1968, nu are efecte exoneratoare – cel puțin – asupra caracterului penal al faptei – p.n., M.D.] se aplică și în cazul în care făptuitorul își reprezintă greșit limitele în care este incidentă o cauză justificativă (...)” – Mariana Boier, *Buna-credință în dreptul penal*, în *Revista de Drept*, nr. 3/2005, p. 68.

inclusiv de drept penal (art. 30 alin. 5³³). În realitate, limitările care pot fi extrase din formulările întrebunțate de noul legiuitor penal în reglementarea instituției erorii, credem că justifică menținerea soluției pentru care am înclinat și la momentul luării în considerare a legislației penale generale de la 1968, în sensul neadmiterii impunității care s-ar invoca în cazul unei erori inverse de drept penal, generatoare a unei cauze de nepedepsire putative.

Astfel, este de observat, într-adevăr, că în Codul penal din 2009 nu se regăsește expres inserată prevederea din art. 51 alin. 4 al codului din 1968, care excludea producerea de efecte juridice (cel puțin dintre acelea legate de caracterul penal al faptei) în favoarea subiectului activ al faptei incriminate comise, ca urmare a invocării erorii de drept penal. Se mai poate, însă, observa, că în alin. 4 al art. 30 din noua lege penală generală (din 2009), există o dispoziție care nu exista expres în Codul penal din 1968, referitoare la asimilarea erorii de drept extrapenal cu eroarea de fapt (cel puțin în privința producerii efectului de excludere a infracțiunii, ori a caracterului agravat al acesteia).³⁴ Este lesne de constatat că această regulă în materia erorii nu era, însă, necunoscută până la apariția noului Cod penal (din 2009), ci că ea se deriva, de către doctrină și jurisprudență, dintr-o interpretare *per a contrario* a art. 51 alin. 4 din codul de la 1968. Cum în codul nou (2009) este expres prevăzută această regulă, trebuie punctat faptul că raționamentul interpretării *per a contrario* funcționează, în mod egal, inclusiv în sens invers, astfel încât din prevederea art. 30 alin. 4 C. pen. 2009 putem deduce, *per a contrario*, că dispozițiile alin. 1-3 ale articolului (eroarea exoneratoare de caracter penal, ori de răspundere penală agravată) nu sunt incidente în cazul unei erori de drept *penal*! Aceasta pentru că nu există nicio dispoziție expresă care să prevadă cu titlu de regulă faptul că eroarea de drept penal este general admisibilă în materia producerii de efecte juridice în dreptul penal.

Admițând, așadar, ca regulă (asemănătoare cu aceea inserată în Codul penal de la 1968) această soluție referitoare la lipsa efectelor erorii de drept penal, observăm că în următorul alineat al art. 30 este inserată o prevedere care permite erorii inevitabile asupra caracterului ilicit al faptei să producă

³³ Potrivit art. 30 alin. 5 din noul Cod penal (2009), se dispune: „Nu este imputabilă fapta prevăzută de legea penală săvârșită ca urmare a necunoașterii sau cunoașterii greșite a caracterului ilicit al acesteia din cauza unei împrejurări care nu putea fi în nici un fel evitată”.

³⁴ Potrivit art. 30 alin. 4 din noul Cod penal (2009), se dispune: „Prevederile alin. (1)-(3) se aplică în mod corespunzător și în cazul necunoașterii unei dispoziții legale extrapenale”.

efecte exoneratoare de imputabilitate (excluzând, deci, infracțiunea), fără precizarea tipului acestei erori. Cum necunoașterea sau cunoașterea greșită a caracterului ilicit al faptei poate proveni atât dintr-o eroare de fapt, cât și dintr-una de drept, extrapenal sau penal (am îndrăzni să afirmăm, chiar, că cel mai probabil ea provine, de regulă, dintr-o eroare de drept penal), potrivit principiului interpretativ *ubi lex non distinguit nec nos distinguere debemus*, reiese că eroarea invincibilă (inclusiv) de drept penal va fi admisă, potrivit Codului penal nou (din 2009), să producă efecte exoneratoare asupra instituției fundamentale de drept penal a infracțiunii. Avem rezerve în ceea ce privește posibilitatea extinderii acestui efect exonerator al erorii de drept penal, în noua legislație penală, asupra altor instituții fundamentale ale dreptului penal, precum aceea a pedepsei, astfel încât să se admită producerea de efecte juridice (în speță: impunitatea) ca urmare a unei erori de drept penal manifestată la acest nivel, anume acela al unei cauze de nepedepsire.

Motivăm afirmația de mai sus pe considerentul formulării exprese a legiuitorului și pe caracterul (argumentabil) de excepție de la regulă al prevederii în cauză, în raport de textul anterior reglementat și de amplitudinea conținutului acestuia, relevată prin procedeul interpretării logico-raționale, folosind argumentul *per a contrario*. Astfel, ne apare clar faptul că legiuitorul noului Cod penal (2009) a acordat relevanță erorii de drept penal numai în măsura în care aceasta ar atrage o „necunoaștere sau cunoaștere greșită a caracterului ilicit” al faptei [evidențierea noastră – M.D.]. Or, în ceea ce privește agentul care adoptă o conduită incriminată, considerând greșit (ca urmare a unei necunoașteri sau cunoașteri greșite a legii penale) că există sau îi este incidentă o cauză de nepedepsire, nu se pune problema unei erori cu privire la caracterul ilicit al faptei, ci a uneia cu privire la caracterul pedepsibil al acesteia; individul știe că săvârșește o infracțiune (așadar, o faptă ilicită din punct de vedere penal), dar crede că nu va putea fi pedepsit pentru aceasta, datorită unei dispoziții legale penale care, în realitate, nu există, sau nu este aplicabilă în respectiva ipoteză concretă.

Nu există, așadar, nimic, în această ipoteză, care să justifice reținerea incidenței (și extinderea sferei de aplicare) a art. 30 alin. 5 din noul Cod penal (2009), deoarece caracterul ilicit (penal) și caracterul pedepsibil al unei fapte reprezintă două caracterizări juridice, instituționale, diferite, iar a pretinde altfel ar însemna o dovadă de necunoaștere de care nu poate fi acuzat nici legiuitorul, fără a-l ofensa. Drept urmare, reiese că regula clasică

în materia erorii de drept penal (aceea a neadmiterii sale) este, de principiu, menținută de noul legiuitor penal, care admite o excepție, însă – evident – aceasta este de strictă interpretare, anume: eroarea de drept penal poate produce efecte exoneratoare numai dacă este inevitabilă (invincibilă, neculpabilă) și a determinat o necunoaștere sau o cunoaștere greșită a caracterului ilicit al faptei. În afara verificării cumulative a acestor două condiții, eroarea de drept penal va rămâne fără efecte juridice și în noul Cod penal (2009). Cu această ocazie, maniera de exprimare a legii exclude posibilitatea de utilizare a argumentului *a maiore ad minus*, ca atare, se menține soluția identificată în raport de legislația penală generală de la 1968 în privința efectului erorii inverse de drept penal generatoare a unei cauze de nepedepsire putative: respingerea acțiunii acesteia și negarea beneficiului impunității pentru infractor!

Pentru a mai atenua din caracterul drastic al concluziei atinse, am putea încerca să identificăm o valorizare alternativă a acestei împrejurări, într-un sens favorabil subiectului activ al infracțiunii comise. Apreciem că la nivelul individualizării judiciare a pedepsei, o astfel de împrejurare ar trebui să poată fi valorificată, fie cu titlu de circumstanță atenuantă facultativă³⁵, fie măcar sub formă de criteriu³⁶ atenuant de individualizare a pedepsei concrete

³⁵ Dar numai în măsura – improbabilă – în care această împrejurare ar putea fi încadrată în categoria de „împrejurări legate de fapta comisă, care diminuează gravitatea infracțiunii sau pericolozitatea infractorului”. Precizarea se impune ca urmare a modificării atitudinii noului legiuitor penal român (2009) față de problema circumstanțelor judiciare, prin raportare la reglementarea din Codul penal de la 1968. Astfel, noua reglementare suprimă integral posibilitatea instanței de a recunoaște circumstanțe agravante judiciare și restrânge aptitudinea acesteia de a acorda circumstanțe atenuante judiciare, prin indicarea limitativă doar a două ipoteze potențial valorificabile cu acest titlu, primul constând în „eforturile depuse de infractor pentru înlăturarea sau diminuarea consecințelor infracțiunii”, iar al doilea cel pre-indicat (art. 75 alin. 2 C. pen. 2009). Dintre acestea, prima ipoteză nu permite nici măcar ridicarea problemei unei eventuale încadrări a situației pe care o avem în vedere, iar a doua nu tinde a ridica, nici ea, mari speranțe în acest sens.

Doctrina a evidențiat deja dezvoltări în sensul indicat în text; pentru acestea, a se vedea, de exemplu: A. Vlășceanu, *op. cit.*, p. 114, 115; S. Bogdan, *op. cit. (Conștiința ilicitului ...)*, în C.D.P. 1/2006, p. 61; F. Streteanu, *op. cit.*, p. 569; G. Antoniu, în: G. Antoniu (coordonator) și colectiv, *op. cit. (vol. I, partea generală)*, p. 169.

³⁶ Sub această formă, apreciem că dintre criteriile generale de individualizare a pedepsei prevăzut la art. 74 alin.1 C. pen. 2009, cel mai potrivit pentru încadrarea situației prezente ar fi acela de la lit. d), anume: „motivul săvârșirii infracțiunii și scopul urmărit”, deoarece reprezentarea eronată a existenței / incidenței unei cauze de nepedepsire fundamentată pe

ce se va stabili între limitele abstracte (nemodificate) ale pedepsei prevăzute de lege în raport de infracțiunea săvârșită!³⁷

[15.] În încheiere ținem să precizăm că de la aprecierile și soluția avansată în privința ipotezei de *eroare inversă de drept penal*, cu privire la existența sau incidența unei cauze de nepedepsire, o rezervă s-ar putea impune în cazul erorii *purtând asupra unei norme penale*, dar care să fie *distinctă de cea care conține reglementarea cauzei de nepedepsire* (în cazul de față, ar fi vorba despre situația în care eroare nu ar purta asupra normei conținând cauza de impunitate, ci a normei penale generale explicative a sensului noțiunii de care se leagă nepedepsirea, anume: „rudă apropiată” – în C. pen. de la 1968 – ori „membru de familie” – în noul C. pen., din 2009). În acest sens, în doctrină s-a evidențiat caracterul potențial controversat al determinării naturii juridice precise a acestui tip de eroare, existând atât varianta potrivit căreia eroarea în cauză este una de drept, chiar una de drept penal (evidența indicând aspectul necunoașterii sau al cunoașterii greșite a existenței sau conținutului unei prevederi inserate în cadrul legii penale), cât și opinia³⁸ care argumentează încadrarea și rezolvarea acestui tip de eroare ca una asimilată celei de drept extrapenal, producând, așadar, efectele juridice recunoscute în materie penală unei erori de fapt!

existența calității de membru de familie (în accepțiunea noului Cod penal - 2009), are impact asupra dimensiunii motivațional-decizionale a trecerii la comiterea faptei, date fiind raporturile afective pe existența căreia se legitimează recunoașterea sa, precum și a finalității reprezentate, legată de dorința de a asigura protejarea unor persoane apropiate infractorului. Acest criteriu se va putea combina cu acela indicat la lit. g): „nivelul de educație, vârsta, starea de sănătate, situația familială și socială”, căci parte dintre acestea pot fi elemente prin prisma cărora să se aprecieze și explice existența respectivei erori.

³⁷ În acest sens sunt și prevederile din proiectul de cod penal elaborat în vederea protejării intereselor financiare ale Uniunii Europene, *Corpus Juris*. În acest sens, a se vedea: Daniel Nițu, *Eroarea în concepția lui Corpus Juris*, în *Revista de Drept Penal*, nr. 1/2007, p. 98-115.

³⁸ G. Antoniu, *op. cit.*, p. 321 (în lucrarea monografică asupra vinovăției penale), respectiv p. 25 (în articolul din R.D.P. nr. 1/1995). Autorul specifică: „Este discutabil în doctrină dacă eroarea asupra legii penale, alta decât cea încălcată și la care face referire norma de incriminare, constituie o eroare de drept sau o eroare de fapt. Părerea majoritară este că ne aflăm în fața unei erori de fapt” (trimiterea fiind efectuată la doctrina italiană, în care – trebuie spus, ca o nuanță de care poate depinde soluția corectă – este vorba despre conceptul de „eroare asupra faptei / faptului”, iar nu despre „eroare de fapt”, primul concept fiind admis ca fiind mai cuprinzător decât cel secund; în acest sens, a se vedea: A. Vlășceanu, *op. cit.*, p. 91-95).

Importanța determinării exacte a naturii juridice a unei asemenea forme de eroare este, credem, evidentă, prin raportare la implicațiile pe care le-ar putea produce într-o ipoteză ca aceea analizată în cadrul de față. Astfel, admiterea caracterului acestei erori ca fiind una de drept penal va implica, în conformitate cu dezvoltările anterioare, în principiu, soluția inadmisibilității luării sale în considerare, în vederea producerii de efecte juridice de impunitate asupra infractorului (în cazul unei erori inverse), pe când, în ipoteza identificării sale ca o formă specifică de eroare, asimilabilă celei de drept extrapenal și astfel – implicit – celei de fapt, infractorul va putea beneficia de impunitate ca urmare a unei astfel de erori (inverse).

În speranța unei provocări care va fi acceptată de doctrină, în vederea unei binevenite clarificări a acestei din urmă chestiuni, vom pune capăt aici studiului astfel elaborat, exprimându-ne o simplă înclinație în a considera acest fel de eroare, totuși, ca fiind una de drept penal³⁹, prin aceea că poartă asupra unei norme aparținând formal dreptului penal (dacă asemenea norme sunt invocate în doctrină tocmai pentru a evidenția un aspect de manifestare al autonomiei dreptului penal – autonomia conceptuală – ar fi oarecum bulversant ca tocmai ele să nu fie apreciate drept norme propriu-zis penale, astfel încât eroarea asupra lor să fie asimilată unei erori asupra de drept... extrapenal!).

³⁹ În același sens, prin raportare la prevederea din art. 51 alin. 4 C. pen. de la 1968 (coroborată cu dispoziția din art. 141, explicativă asupra noțiunii de „lege penală”), a se vedea: F. Streteanu, *op. cit.*, p. 583, 584; A. Vlășceanu, *op. cit.*, p. 94.

